

TEOL

INFORMATION

After thy huz gods mynche
off main mayse pftar
the pkriffmez jak haz to
markeliche thingh om vor
hwa gworde my mayse/eth
q hano bunden pmet q has
wngdom of the stary enbegh
fom hedqz scolastica hystoria
hwillk jak kan ikke hitte
Bib. T. omvnta det vha

Nr. 34 september 2006

Indholdsfortegnelse

Siden sidst af dekan, professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen	3
Holger Bernt Hansen og Afrikastudierne ved Københavns Universitet af lektor Niels Kastfelt, Center for Afrikastudier	6
Nation, individ og verden – en gammeltestamentlig superstar kommer til byen af adjunkt, ph.d. Søren Holst	12
Jesus og Judas den Trettende af lektor, cand.theol. Lone Fatum	16
Religionen i det offentlige rum. To-regimente-lærens dobbelte arv af professor, lic.theol. Niels Henrik Gregersen	20
Bibel og film af lektor Geert Hallböck og forskningsadjunkt Annika Hvithamar	25
Forestilling, fortælling og selvforhold hos Kierkegaard og Ricœur af adjunkt ved Det Teologiske Fakultet Århus, ph.d. Iben Damgaard	29
Kulturarv – Middelalder – Ritualer: En statusrapport af centerleder, lektor, ph.d. Nils Holger Petersen	33
Skandinaviske bibeloversættelser fra middelalderen af lektor, ph.d. Bodil Ejrnæs	37
Studieophold i udlandet af internationaliseringsadjunkt, ph.d. Anna Vind og stud.theol. Finn J. L. Rønnow	41
Du må ikke slå ihjel – eller må du?! af lektor, ph.d. Carsten Selch Jensen	44
Kalender ved Pia Borch Jensen	48

TEOL-information udgives af Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, i februar og september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Bladet kan rekvireres ved henvendelse til Morten Eriksen på tlf.: 35 32 36 09.

Meninger, der tilkendegives i TEOL-information, gengiver de enkelte forfatteres synspunkter og er ikke nødvendigvis udtryk for redaktionens holdning.

Ansvarshavende redaktør: Dekan Steffen Kjeldgaard-Pedersen.

Redaktion: Lektor Henrik Tronier.

Layout og sats: Morten Eriksen.

Tryk: Special-Trykkeriet Viborg A/S. *Oplag:* 3500

Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.

Forside: Den ældste danske bibeloversættelse, der er bevaret, findes i et middelalderhåndskrift fra 1400-tallet. Håndskriftet (Thott 8 2°), der befinder sig på Det Kongelige Bibliotek i København, omfatter oversættelsen af 1 Mosebog – 2 Kongebog. Forsidebilledet er et udsnit af en side (fol. 110v) fra dette håndskrift. I forlængelse af bibelteksten til 4 Mosebog 12 er tilføjet to legender om Moses, som er taget fra *Scolastica Historia*. Se Bodil Ejrnæs' artikel s. 37.

**Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44-46, Postboks 2164
1150 København K.
Tlf.: 3532 3603
Fax: 3532 3600
www.teol.ku.dk**

Siden sidst

Af dekan, professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen

Den 26. april offentliggjorde rektor Ralf Hemmingsen den plan for Københavns Universitets bygninger, som skal skabe balance

mellem indtægter og udgifter på huslejeområdet. I fremtiden, og det vil nærmere bestemt sige i 2012, skal universitetet befinde sig på betydeligt færre adresser, under 20, end i dag, hvor der er flere end 70, og fakulteter og institutter skal være samlet i 3 campusområder, Nørre Campus, City Campus og Søndre Campus. Lidt for sig selv og dog midt i det hele vil så ligge hovedbygningen med festsalen og den centrale administration i universitetsfirkanten mellem Frue Plads, Nørregade, Krystalgade og Fiolstræde. Man kan læse nærmere om planerne på www.ku.dk/campus.

I det indre København skiller universitetet sig af med en lang række bygninger, herunder Købmagergade 44-46, hvor Det Teologiske Fakultet har haft til huse i de sidste 35 år.

Fremtidens teologiske fakultet kommer til at ligge på Søndre Campus på Amager sammen med Det Humanistiske Fakultet og Det Juridiske fakultet og i den del af universitetsbyggeriet derude, som under de kliniske navne KUA 2 og KUA 3 skal opføres på fundamentene af det gamle KUA..

På fakultetet blev nyheden om flytningen, som efter alt at dømme bliver en realitet om ca. 5 år, modtaget uden egentlig panik, men også uden den store begejstring. Sagen er jo, at fakultetet i øjeblikket råder over et hus, der på mange måder passer til vores behov, og som vi med et vist held har arbejdet på at gøre til et attraktivt studiemiljø. For dem, der er meget glade for Købmagergade, kan flytningen godt ligne et overgreb, jævnfør banneret, som nu i nogen tid har forkyndt for de forbipasserende, at her siger vi ”Nej til tvangsflytning”. Men sagen er jo også, at adskillige på fakultetet finder, at det på længere sigt ikke vil være gunstigt for fakultetet og dets befolkning at være afskåret fra den daglige dialog med andre fag i et større universitetsmiljø. Adskillige

ynge medarbejdere har således of-
fentligt tilkendegivet deres tilfredshed
med den planlagte flytning.

Tilhængere og modstandere af
bygningsplanerne er dog enige om én
ting: Vi må gøre, hvad vi kan, for at få
det bedste i Købmagergade overført til
de nye bygninger på Amager, og hel-
digvis er det også hensigten, at "bru-
gerne" skal have afgørende indfly-
delse på udformningen af det nye
byggeri. Fakultetet vil deltage på kraft
i det projekteringsarbejde, som nu går
i gang i det centrale campusudvalg på
Frue Plads med rektor i spidsen og i
Søndre Campus-gruppe, hvis formand
er Kirsten Refsing, nyansat dekan for
Det Humanistiske Fakultet.

Bygninger, organisation, økonomi,
internationalisering, forskning, under-
visning, studiemiljø og personaleud-
vikling, alt er oppe at vende, og der
skal udarbejdes en strategi for det
hele, som bestyrelsen senere på året
vil præsentere for universitetsbefolk-
ningen. Og oven i dette kommer så de
i dagspressen flittigt omtalte fusioner,
som forventeligt vil halvere antallet af
universiteter i Danmark og resultere i
et kæmpestort Københavns Universi-
tet. Fakulteterne vil blive flere end de
nuværende 6, og Det Teologiske Fa-
kultet vil syne af endnu mindre, end
det allerede gør. Men skindet bedra-
ger, og netop i en situation, hvor
vægten, som det vil ske ved fusio-
nerne, forskydes i retning af de
"våde", dvs. natur- og sundhedsviden-
skabelige områder, er det vigtigt, at
fakultetet er med til at fastholde, at
videnskab er andet og mere end "sci-
ence".

Fakulteterne bliver det bærende
niveau i det reformerede universitet.
Det kan vi kun være tilfredse med,
selv om den styrings- og administrati-
onsreform, der nu er indledt, vil med-
føre en øget belastning af fakultetsse-
kretariatet. Vi har allerede gennem
nogle år forberedt os på den nye vir-
kelighed ved i forlængelse af nedlæg-
gelsen af institutterne at samle de
administrative kræfter. Et enhedsfa-
kultet, som vi jo kaldes, må have en
enhedsadministration. Det er den
retning, vi bevæger os i, og det vil
fortsætte nogen tid endnu.

For god ordens skyld skal lige
nævnes, at fakulteterne i medfør af
universitetsloven nu har fået dekaner,
som efter opslag af stillingerne er
ansat på åremål; en sådan har også Det
Teologiske Fakultet haft siden 1. maj.
Professor Mogens Müller fortsætter
som prodekan, nu ikke mere valgt til
embedet, men udpeget af dekanen. I
ph.d.-studienævnet har professor
Lauge O. Nielsen overtaget ledelsen
efter professor Niels Peter Lemche,
der har ønsket at fratræde efter 13 år
som ph.d.-studieleder. Sidstnævnte har
samtidig forladt posten som leder af
forskerskolen "Religion og Samfund"
og er her blevet erstattet af lektor Erik
Sand fra Institut for Tværkulturelle og
Regionale Studier, Det Humanistiske
Fakultet. Fakultetet skylder Niels
Peter Lemche stor tak for hans indsats
i begge embeder. Dekanen har udpe-
get lederne af fakultetets tre afdelinger
for de næste tre år. I Afdeling for
Bibelsk Eksegese overtager lektor
Henrik Tronier ledelsen efter lektor
Geert Hallböck, der selv har ønsket at

fratræde, men dog konstitueres i stillingen til udgangen af 2006. Afdeling for Kirkehistorie og Afdeling for Systematisk Teologi ledes fortsat af lektor Carsten Selch Jensen (AKH) og lektor Bent Flemming Nielsen (AST). Indtil 1. februar 2007 varetager lektor Bodil Ejrnæs stillingen som studieleder under lektor Kirsten Busch Niensens studieorlov.

Fakultetet imødeser en nedgang i antallet af udenlandske studenter. Efter regeringsbeslutning afkræves udenlandske studenter nu studieafgifter, som siger sparto til, hvad der forlanges på de dyreste universiteter i Europa. Et lille sprogområde som det danske er i forvejen handicappet i konkurrencen om at tiltrække "internationale" studenter, og de høje afgifter gør det kun endnu sværere. Også hvad angår de danske studenter, har fakultetet måttet indstille sig på dalende optagelsestal. I skrivende stund vides endnu ikke, hvor mange der i år har ønsket at påbegynde det teologiske studium, men ud fra ansøgstallet i den såkaldte kvote 2 må der forventes en nedgang. I sig selv er det ingen ulykke; det afgørende er, om de studenter, vi faktisk får, har den rette lyst til at studere.

Til slut tre glædelige, akademiske begivenheder: I foråret blev professor Troels Engberg-Pedersen (ABE) indvalgt som udenlandsk medlem af Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo, og omtrent samtidig blev professor Martin Schwarz Lausten (AKH) indvalgt i Kungliga Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. Fakultetet ønsker tillykke med hæderen. Ved

årsfesten den 16. november promoveres professor Ingolf U. Dalferth, Zürich, til teologisk æresdoktor ved Københavns Universitet. Dagen efter holder han forelæsning på fakultetet. Se nærmere herom i "Kalenderen", som altid er et grundigt studium værd, og aflæg et besøg på fakultetets hjemmeside www.teol.ku.dk, hvor der bl.a. er spændende tilbud om undervisning og efteruddannelse. Velkommen til et nyt akademisk år!

Holger Bernt Hansen og Afrikastudierne ved Københavns Universitet

Af lektor Niels Kastfelt, Center for Afrikastudier

En biografisk note

Den 1. februar 2006 gik professor, dr.phil Holger Bernt Hansen på pension fra sit professorat og sin stilling som leder af Center for Afrikastudier ved Københavns Universitet. I betragtning af hans produktivitet kom denne kendsgerning bag på mange, og han fortsætter da også sine mange gøremål med uformindsket styrke.

Holger Bernt Hansen er teolog af uddannelse, men hans faglige tilbøjelighed har altid været tværfaglig, og ikke mindst dette har givet ham en enestående profil i dansk og international teologi og Afrikaforskning. Han blev cand.theol. fra Københavns Universitet i 1964 og modtog samme år et forskningsstipendium fra DANIDA, som bragte ham til Makerere University i Uganda – det første af utallige

ophold i det land, som skulle blive hans faglige fædreland. Fra 1966-71 var han ansat som stipendiat og amanuensis i kirkehistorie og derefter fra 1971-87 som lektor ved Institut for Samfundsfag (statskundskab). I 1987 vendte han så tilbage til det kirkehistoriske institut, først som forskningsprofessor og fra 1992 som professor i den 3. verdens kirkehistorie og som leder af Center for Afrikastudier.

Kirkehistorie, samfundshistorie, samfundsvidenskab

Holger Bernt Hansens forskning har først og fremmest handlet om Uganda og Afrika, men den har altid udfoldet sig i en frugtbar vekselvirkning mellem dansk og afrikansk kirkehistorie og mellem kirkehistorie og samfundsvidenskab, og samtidigt har hans forskning været i stadig dialog med den internationale Afrikaforskning. Han har dermed både fortsat og videreudviklet den samfundshistoriske linje i

dansk kirkehistorieskrivning, som begyndte med P.G. Lindhardt og Holger Bernt Hansens lærer Hal Koch. Man kan følge orienteringspunkterne i Holger Bernt Hansens tre første bøger: Den første handlede om dansk kirkehistorie, den anden om politik i Uganda og den tredje om kirke og stat i Uganda.

Holger Bernt Hansen lagde ud som dansk kirkehistoriker. Han første bog var *Fynske Præstekonventer. Studier over den fynske Geistlighed 1809-1848* (København 1965), som byggede på hans speciale i kirkehistorie. Bogen var del af den frodige udvikling, som i 1950erne og 1960erne fandt sted inden for udforskningen af Danmarks kirkehistorie i det 19. århundrede. Hvor en stor del af denne forskning lagde hovedvægten på vækkelsesbevægelserne, koncentrerede Holger Bernt Hansen sig om præsterne. Gennem materiale fra de fynske præstekonventer undersøgte han landsbypræsternes syn på en række kirkelige forhold i perioden 1809-48, især spørgsmålene om revision af gudstjenesten, sognebåndsløsning og revision af kirkelovene. Bogen udkom på et tidspunkt, hvor der var grøde i dansk kirkehistorieforskning. Gennem ikke mindst P.G. Lindhardts og Hal Kochs arbejder i 1950erne begyndte den teologisk forankrede kirkehistorie at åbne sig over for samfundsvidenskabelige synsvinkler, især hentet fra sociologien. Holger Bernt Hansen stod på skuldrene af denne udvikling, men han gik sine egne veje. For det første blev han inspireret af politologien snarere end af sociologien, og for det andet

bevægede han sig så langt ind i samfundsvidenskaberne, at han endte med at høre lige meget hjemme i kirkehistorien og i politologien.

Fra dansk kirkehistorie til Afrikaforskning

I forordet til sin første bog takkede Holger Bernt Hansen sin lærer Hal Koch for inspirerende undervisning og personlig imødekommenhed. Hal Koch blev også en inspirationskilde i Holger Bernt Hansens drejning imod afrikansk kirkehistorie og imod Uganda, og hvad der dengang blev kaldt "de unge kirker", og med sin bog *Fremtiden formes. U-landshjælp og Ydre Mission* (København 1962) tog Koch et emne op, som Holger Bernt Hansen selv er blevet ved med at interessere sig for. Da han i 1994 holdt årets festforelæsning ved Københavns Universitets årsfest, citerede han således *Fremtiden formes*, og han har i en række artikler behandlet forskellige sider af forholdet mellem mission og bistandspolitik og her taget Kochs tanker op til fornyet overvejelse. Et tilbagevendende emne, som Holger Bernt Hansen har diskuteret i både historisk og aktuelt perspektiv, er, hvordan kirker og missionselskaber har forholdt sig til statsstøttede bistandsprojekter, og hvordan et tæt samarbejde mellem mission og stat kunne indebære både store økonomiske fordele og et alvorligt tab af handlefrihed for missionerne.

Mission og udviklingspolitik er ét område, hvor Holger Bernt Hansen har forbundet den danske kirke- og missionshistorie med den afrikanske

historie. Et andet er interessen for Grundtvig, som han har drøftet i forskellige artikler om Grundtvig og den 3. verden. Han har især undersøgt de noget vanskelige forsøg på at overføre Grundtvigs tanker om uddannelse og folkelighed, om folkehøjskoler og om uddannelse for livet til andre kulturer. Han har dermed ikke blot kastet nyt lys over de pågældende kulturer, men også bidraget til at vise Grundtvigs historiske og kulturelle bundethed.

Kristendommens historie som universalhistorie

Holger Bernt Hansens placering mellem dansk kirkehistorie, missionshistorie, samfundsvidenskab og afrikansk kirkehistorie har givet ham særlige forudsætninger for at fungere som en kritisk iagttager af den kirke- og missionshistoriske forskning. I 1974 – inden hans store værker om Uganda udkom – skrev han artiklen ”Fra missionshistorie til universel kirkehistorie” i *Dansk Teologisk Tidsskrift* (37. årg., 1974, pp. 280-307). Artiklen er nok det mest eksplicit historieteoretiske og historiografiske arbejde fra Holger Bernt Hansens hånd, og den burde have fået langt større gennemslagskraft i den danske forskning, end den fik, for som den stort set første rejser han her det fundamentale spørgsmål, hvordan kirkehistorieskrivningen kan tage højde for, at kristendommen er blevet universel. Konkret udformer denne historiografiske kritik sig som en drøftelse af missionshistoriens status som videnskabelig disciplin, og Holger Bernt Hansen anbefaler, at man helt opgiver

begrebet missionshistorie, fordi det er alt for bundet til en tidligere tids normative og eurocentriske missions-tænkning, som opfattede missionshistoriens centrum som de vestlige missionærer og missionselskaber, og hvor ”afrikanere og asiater i det store og hele bliver passive genstande for påvirkning” (p. 289). Denne form for missionshistorisk forskning tager ikke højde for, ”at ikke-europæere selv kan være aktører, at de selv kan tage initiativet, og at lokale forhold kan være af afgørende betydning for hele udviklingen” (p. 290). Bag denne kritik ligger naturligvis afkoloniseringen og det ændrede forhold mellem Vesten og Resten. Missionshistorien må ifølge Holger Bernt Hansen integreres i den almindelige kirkehistorie, som så til gengæld må finde ud af, hvordan den vil skrive en universel kirkehistorie. Holger Bernt Hansen sammenligner her med de problemer, som historikere har med at forene vestlig og ikke-vestlig historie i en integreret universalhistorie. Som den almindelige historie står kirkehistorieforskningen over for et dilemma: På den ene side må man praktisere et ”geografisk ligestillingsprincip, hvorefter de geografiske regioner studeres i deres egen ret og i deres gensidige forbindelse uden at blive placeret på en kvalitativ skala”, og på den anden side er man nødt til at arbejde med en klart defineret teoretisk referenceramme og et gennemgående tema som strukturerende for en historisk fremstilling af den

universelle udvikling. I takt med kristendommens hastigt voksende internationalisering er dette dilemma endnu mere akut i dag end i 1974, og vil man skrive en sand universel kirkehistorie, vil Holger Bernt Hansens artikel være et konstruktivt udgangspunkt.

Religion og stat i kolonitidens Uganda

Holger Bernt Hansens forskningsindsats har som sagt især ligget i Uganda, som han første gang besøgte i 1964. Det første forskningsophold varede fra 1964-66 og lagde grunden til hans mangeårige engagement i Ugandas historie og ikke mindst dets nutid. Hans første større værk om Uganda var *Ethnicity and Military Rule in Uganda* (Uppsala 1977), som syv år senere blev fulgt op af den 650 sider lange doktorafhandling *Mission, Church and State in a Colonial Setting. Uganda 1890-1925* (London 1984). Afhandlingen blev modtaget med stor international interesse og har siden stået som en klassiker inden for sit felt og er blevet hyppigt citeret, både af Ugandaforskere og andre som har udnyttet afhandlingens styrke i sammenlignende analyser. Den bygger på omfattende arkivstudier i England og Uganda og er enestående ved, at en del af arkivmaterialet fra Uganda forsvandt under de politiske uroligheder i 1970'erne, og som en østafrikansk Euseb har Holger Bernt Hansens bog sikret vores kendskab til disse tabte kilder.

Bogen handler om forholdet mellem protestantisk mission, afrikanske

kirker og den engelske kolonimagt i Uganda mellem 1890 og 1925, og dette forhold analyseres gennem en politologisk systemanalyse: kolonistaten ses som et politisk system, til hvis omgivelser den kirkelige sfære hører. De kirkelige aktiviteterets politiske aspekter (som fx missionens krav til uddannelsespolitikken) ses som et 'input' til det politiske system, og den kirkelige sfære opfattes som en institutionel interessegruppe, som formulerer forskellige interesser over for det politiske system. Disse 'inputs' omformes i det politiske system til en række 'outputs' tilbage til det politiske systems omgivelser (fx statens reaktioner på krav fra missionen og kirkerne). Det er ikke mindst denne system- eller modelanalyse, som har gjort afhandlingen vigtig i sammenlignende studier af mission og stat.

Konkret konkluderede Holger Bernt Hansen, at den afrikanske kirke kun havde begrænsede muligheder for at påvirke statens politik, mens den europæiske mission havde betydeligt større held til det, selvom den grundlæggende stod svagt over for staten pga. sine manglende økonomiske ressourcer. Missionen stod i et dilemma, når den skulle definere sit forhold til staten. Enten måtte den fastholde sin selvstændighed og sin mulighed for at kritisere statsmagten, eller også måtte den samarbejde med den. Missionen valgte det sidste og formindskede dermed sin handlefrihed tilsvarende. Missionens nære afhængighed af statsmagten og af den afrikanske politiske elite betød ikke mindst, at missionen ikke nåede sit

største mål, nemlig dannelsen af en selvstændig afrikansk kirke. Holger Bernt Hansens doktorafhandling står også i dag som et centralt bidrag i den internationale diskussion om religion og stat. Den nyere udvikling i religionernes politiske rolle og deres forhold til statsmagten i Afrika og i verden generelt har ikke gjort afhandlingen mindre aktuel, først og fremmest fordi den har udviklet et analyseapparat og et begrebssæt, som gør det muligt at foretage en systematisk og sammenlignende analyse af det dynamiske samspil mellem religiøse grupper og statsmagten.

Religion, politik og udvikling i det uafhængige Uganda

Doktorafhandlingen er ubetinget Holger Bernt Hansens største og mest markante enkeltarbejde. Herudover har han imidlertid udgivet en lang række arbejder om både historiske og nutidige forhold i Uganda. Vigtigst er i denne sammenhæng de seks bøger, som han redigerede sammen med sin engelske kollega Michael Twaddle i årene mellem 1988 og 2002: *Uganda Now: Between Decay and Development* (London 1988), *Changing Uganda. The Dilemmas of Structural Adjustment and Revolutionary Change* (London 1991), *From Chaos to Order. The Politics of Constitution-Making in Uganda* (London 1994), *Religion and Politics in East Africa. The Period Since Independence* (London 1995), *Developing Uganda* (Oxford 1998) og *Christian Missionaries and the State in the Third World* (Oxford 2002).

Disse bøger fik usædvanligt stor betydning i Uganda og i Ugandaforskningen. De begyndte at udkomme på et tidspunkt, hvor den aktuelle videnskabelige litteratur om Uganda var meget sparsom på grund af 1970ernes og 1980ernes politisk kaos, og de udfyldte dermed et stort behov for veldokumenterede undersøgelser. Bøgerne omfattede stort set alle sider af det moderne Ugandas situation – politiske, økonomiske, sociale, religiøse, kulturelle – og demonstrerede Holger Bernt Hansens store faglige bredde. Derudover viste de en karakteristisk praktisk omtanke: Alle bøgerne blev både udgivet af europæiske og amerikanske forlag og samtidigt af et lokalt forlag i Uganda, så ugandiske læsere kunne få adgang til dem. I alt, hvad han har foretaget sig, har denne direkte forbindelse mellem forskningen og de afrikanske befolkninger stået centralt.

Videnskab og politisk engagement

I Holger Bernt Hansens virke har videnskabeligt og praktisk politisk-organisatorisk arbejde altid gået hånd i hånd, og sideløbende med sin forskning har han været mere end almindeligt engageret i forskningspolitik og udviklingspolitik. Hans praktiske engagement har altid været præget af hans videnskabelige udgangspunkt, og han har samtidigt videnskabeliggjort sine erfaringer fra praktisk politik og dermed kunnet kaste nyt og inspirerende lys over videnskabelige temaer. Han var i en årrække medlem af Statens Samfundsvidenskabelige Forsk-

ningsråd og var formand for rådet i perioden 1984-87 og har derudover siddet i et utal af kirkelige og forsknings- og udviklingspolitiske råd, bestyrelser m.m. Tungest har dog hans arbejde i DANIDA vejet. Han har været medlem af DANIDAS styrelse siden 1987 og formand fra 1996 og senere også formand for Rådet for Udviklingsforskning og i dag ligeledes formand for Ulandsrådet. Holger Bernt Hansen har helt usædvanligt været i stand til at forene videnskabeligt og politisk arbejde på højeste plan, og han har inden for begge områder udviklet et legendarisk netværk af kontakter i stort set alle dele af verden.

Center for Afrikastudier

Holger Bernt Hansens tværfaglighed har som sagt ført til ansættelser i først kirkehistorie, dernæst statskundskab, så kirkehistorie igen og til sidst Afrikastudier. Han var selv en af drivkræfterne bag oprettelsen af Center for Afrikastudier, hvis historie går tilbage til anden halvdel af 1970'erne, hvor lærere fra forskellige fag og fakulteter begyndte at udbyde fælles undervisning om afrikanske emner. Ud af dette voksede Center for Afrikastudier, som blev oprettet i 1984, og som i 1992 fik Holger Bernt Hansen som professor. Fra september 2005 udbyder centeret en kandidatgrad i Afrikastudier, og at det er kommet så langt, er ikke mindst hans fortjeneste. Hans kolossale personlige *drive*, hans faglige tyngde, hans usædvanlige kontaktnet i både ind- og udland og hans politiske dygtighed har drevet centeret frem og gjort det internationalt kendt og aner-

kendt. Takket være hans mange internationale kontakter har centerets ugentlige seminar haft en række af verdens førende Afrikaforskere som foredragsholdere, og det har bidraget til at skabe et aktivt internationalt fagmiljø. Rækken af gæster har ikke blot omfattet forskere, men også fx politiske og religiøse ledere, som det har været nyttigt for centerets lærere og studenter at møde. Her står besøget af ærkebiskop Desmond Tutu for et par år siden som et af højdepunkterne.

Holger Bernt Hansens personlige holdninger har været med til at præge centeret og givet det dets særlige karakter. Det er i selve sit grundlag tværfagligt og internationalt, og de studerende kan på centeret beskæftige sig med stort alle aspekter af det moderne Afrikas situation. For de fleste, som har deres gang på centeret, går den intellektuelle fordybelse og det praktiske engagement i afrikanske anliggender hånd i hånd. Og på den måde går der en rød tråd gennem hele Holger Bernt Hansens karriere, fra den tidlige interesse for kirkehistorie, mission og bistandspolitik via det udviklingspolitiske arbejde i DANIDA til det senere arbejde på Center for Afrikastudier.

Nation, individ og verden – en gammeltestamentlig superstar kommer til byen

Af adjunkt, ph.d. Søren Holst

Det er en god gammel akademisk tradition at udgive samlede fremstillinger – altså bøger, som skal skildre indholdet i hele den

pågældende forskers fag frem for at kulegrave en enkelt problemstilling. Hvis sådan en fremstilling skal have en bare lidt mere udførlig form end den rene og skære oversigt, som man får i en lærebog, må den nærmest pr. definition løbe op i noget, der nærmer sig et firecifret sidetal. Da anledningerne til at sige noget originalt tilmed kan synes mere begrænsede, når man skal dække hele feltet, end når man trygt rider sin særlige akademiske kæphest ud over lærdommens stepper, er genren med tiden kommet til at se mindre og mindre tiltrækkende ud. Måske er salgstallene også mere opmuntrende for arbejder med titler, der fx begynder med "Myten om ...", end for mere tørt klingende encyklopædi-

ske sager. Men det sker stadig, at de udkommer – oftest på tysk.

Navnet er Rainer Albertz

En sådan samlet fremstilling af den gammeltestamentlige videnskabs resultater under en bestemt synsvinkel er Rainer Albertz' bog *Religionsgeschichte Israels in alttestamentlicher Zeit* fra 1992 – en lille beskeden sag på godt 700 tætskrevne sider, som her skal præsenteres lidt nærmere i anledning af, at dens forfatter har påtaget sig at holde årets semesteråbningsforelæsning mandag 4. september kl. 13-15 i auditorium 7. Han er professor i Det Gamle Testamente ved det evangelisk-teologiske fakultet ved universitetet i Münster, og forelæsningsen hedder "Monotheism and Violence in Ancient Israel".

Religion og teologi

Når GT-faget skal opsummeres inden for rammerne af en enkelt bog, sker det typisk enten som en gennemgang

af Det Gamle Testaments skrifter ét for ét (en "Indledning") eller med udgangspunkt i teksternes religiøse indhold, og så taler man gerne om "gammeltestamentlig teologi" eller eventuelt om "israelitisk religionshistorie" (der er også skrevet bøger af rent ud sagt rædselsvækkende voluminøsitet om "det gamle Israels historie", men så længe fagets kerneopgave er forståelsen af religiøse *tekster*, kan selv den mest finkornede portrættering af begivenheder i bronzealderens Mellemøsten højst være et hjælpemiddel for faget og ikke dets endemål).

Fagets udøvere har alle en tydelig fornemmelse af, at en GT-teologi og en israelitisk religionshistorie ikke er helt det samme – men en præcis definition af, hvad forskellen består i, er ikke nogen selvfølgelig sag. I det meste af det 20. århundrede var en "teologi" den mest udbredte form; klassikeren over dem alle er selvsagt Gerhard von Rads *Theologie des Alten Testaments*, men også adskillige andre er fortsat værd at læse. Her går Albertz imidlertid – som på en række punkter – mod strømmen og skriver en religionshistorie; og hans valg på dette punkt har sat sig spor i fagets generelle dagsorden i det sidste årti.

Forskellen gør han rede for i sit indledningskapitel: Det drejer sig ikke kun om at skildre udviklingen fra tidlige til senere trin i religionen, men også om at fastholde, at gammeltestamentlig religion er et fænomen med selvstændig værdi, og ikke blot en

forhistorie til kristendommen og den senere jødedom. Desuden fremhæves samspillet mellem religiøse fænomener og samfundsmæssige forhold: Det Gamle Testaments religiøse udsagn er ytringer i en fortløbende dialog mellem forskellige sociale og teologiske grupperinger. Og endelig skal den gensidige påvirkning mellem Israel og de omgivende kulturer inddrages.

Objektivt og subjektivt

Nu er ingen af disse træk i sig selv utænkelige i en "gammeltestamentlig teologi". Og det er da også en pointe hos Albertz, at disciplinerne "teologi" og "religionshistorie" i GT-sammenhæng har nærmet sig hinanden: Den ofte benyttede definition-i-en-nødde skal, som gør forskellen til et spørgsmål om det subjektive og normative (teologi) over for det objektive og deskriptive (religionshistorie), undgår han derfor helt. Han definerer ligefrem sin religionshistories udgangspunkt som "ikke uforpligtende 'indføling', men derimod lidenskabelig delagtighed i de gamle israelitters problemer og teologiske drøftelser"; ja, han vil sågar fælde dom over de forskellige religiøse traditioners og forestillingskomplekseres respektive værdi. Vurderingen skal ganske vist udtrykkeligt ikke ske ud fra "nutidige kirkelige dogmer", men med den israelitiske religionshistorie selv som målestok. Men med dette forbehold vil Albertz sågar påtage sig at udpege "åbenlyse fejltagelser og fejludviklinger" i den israeli-

tiske religionshistorie. Det er altså en dybt engageret beskæftigelse med Det Gamle Testaments indhold, man kan vente sig den 4. september.

Strid om guldkalven

I foråret har et lille dusin studenter sammen med undertegnede forberedt sig på mødet med Albertz ved at gennemgå hans *Religionsgeschichte*. Det har en del gange gibbet i os, når tilvante vurderinger af rigtigt og forkert i den gammeltestamentlige tankeverden fik vendt bunden i vejret: At kong Josijas' afskaffelse af alle kultsteder uden for Jerusalem havde "helt igennem grusomme og fra et nutidigt synspunkt ikke uproblematisk konsekvenser", kan man sådan set ikke være uenig i, når man læser i 2 Kongebog 23,19-20 om, hvordan præsterne i Nordriget blev slagtet på deres egne altre. Men er det virkelig en vurdering der, som Albertz lægger op til, skyldes "værdimålestokke ... der er udledt af selve den religiøse diskurs, der skildres"? Hvis der er noget, stort set hele Det Gamle Testamente er enigt med sig selv om, er det da vist lige præcis et noget dystert syn på Nordrigets kult fra Jeroboam og fremefter.

Netop Nordrigets kult er imidlertid genstand for ikke så lidt af et rehabiliteringsprojekt hos Albertz: Han anser gudsdyrkelsen med centrum i de to forgyldte tyrefigurer i Betel og Dan for at være en mere oprindelig og "genuin" israelitisk religion end statskulten i Salomos tempel i Jerusalem. Når figurerne i 1 Kongebog 12,28 bliver indviet med den provokerende replik, "Her er dine guder, Israel, som

førte dig op fra Egypten", så er det i Albertz' øjne netop et tegn på, at Nordriget bevarede den oprindelige tro på Israels Gud som dén, der befrier fra slaveri og undertrykkelse – mens Sydrigets tempelteologi forvandlede Jahve "fra de undertryktes befrier til drivkraften i rigets egen ekspansions- og undertrykkelsespolitik" ved at fokusere på Guds rolle som verdens konge, der legitimerer den politiske, menneskelige konges enevældige magt over sine undersåtter. At de to tyrefigurer skildres som gudebilleder, er i Albertz' øjne gemen propaganda fra Sydrigets teologer: Reelt opfattede man i Nordriget Herren som usynlig og umulig at afbilde, ganske som i Sydrigets normative tradition: Tyrefigurerne skulle alene forstås som den usynlige Guds ridedyr!

"Protestantisk snerpethed"?

I det hele taget er Albertz ikke nogen fan af templer og præsteskaber. Han prøver godt nok at hæve sig over gængse fordomme: At man ofte har kaldt "kana'anæisk" kult for en frugtbarhedsreligion, betegner han som "et vrængbillede fremkaldt af protestantisk snerpethed" og søger hermed netop at sætte sig ud over en gængs berøringsangst over for det kultiske. Men hvorfor er det overhovedet nødvendigt at opfatte begrebet "frugtbarhedsreligion" som nedsættende? – dermed flytter den kultforskrækkede nisse da vist med ind igen – hvad man tydeligt ser af Albertz' decideret forfjamskede omgang med frugtbarhedsaspektet i den gammeltestamentlige

religion selv. Og når han om tempelkultens opståen med tydelig misbilligelse skriver, ”masseberne [de kulturelle stenstøtter] blev fra nu af trukket tilbage til det afspærrede Allerhelligste, hvor kun præsterne havde adgang”, og ”befrielsens Gud Jahve forsvandt hermed bort fra sit folk ind bag tykke mure i det kongelige rigstempels halvmørke” – er der så ikke netop tale om en kritik, der er mere protestantisk end gammeltestamentlig?

Det Gamle Testaments midte

Sagen er den, at Exodus-beretningen for Albertz er den målestok, hvormed resten af GT måles. Udvandringen fra Egypten skildres under det metodiske fortegn, at ”en overlevering sjældent opstår uden nogen anledning i virkelighedens verden” (en rimeligt syret oplevelse, når man er vant til den såkaldte københavnerskole), og dermed ligger den gammeltestamentlige religions natur fast: Hvis det handler om Guds frigørende handlinger med israelitterne, er det ”genuint” – ellers ikke! Igen og igen sætter han en religiøs tankegang i skammekrogen pga. ”manglende henvisning til Israels frelseshistorie”.

Her bliver det klart, at en tankegang fra de allermost ”teologiske” GT-teologier stadig sidder uafrystelig fast hos Albertz: Det Gamle Testamente har en ”midte”, hvormed resten af stoffet kan grupperes, og den sande udgave af den gammeltestamentlige religion er den deuteronomistiske: Det drejer sig om Jahves handlinger med

sit folk i de politiske og historiske begivenheders rum; det individuelle og det universelle spiller pr. definition andenviolin i forhold til det nationale.

Personlig fromhed

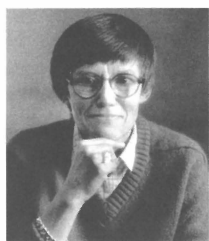
Men når det er sagt, skal det også fremhæves, at Albertz’ største selvstændige bidrag til GT-faget er at lade en af disse ”perifere” strømninger i GT komme selvstændigt til orde. Hans samfundsvidenskabelige vinkel på stoffet sætter ham i stand til at skelne mellem officiel religion og ”privat fromhed”; og skønt den private eller familiecentrerede gudsdyrkelse ses som en slags folkelig afvigelse fra den ”egentlige” nationale kult, er den et lige så vigtigt forskningsobjekt.

Hvordan bonden i det jødiske lavland til dagligt henvendte sig til sin Gud, har ikke haft Det Gamle Testaments nævneværdige interesse – her er fokus på ofre og valfartsfester. Derfor må oplysninger om privatfromheden lirkes ud mellem linjerne i teksten, i form af henkastede bemærkninger om patriarkernes adfærd, eller salmer som kan tænkes at have været brugt uden for templet.

Albertz’ meget sigende betegnelse for denne sociologiske lagdeling af den israelitiske religiøse praksis, ”religionsintern pluralisme”, er blevet en del af GT-fagets daglige sprogbrug. Også det vil vi sikkert høre mere om 4. september.

Jesus og Judas den Trettende

Af lektor, cand.theol. Lone Fatum

Med effektivt medierabalder blev Judasevangeliet lanceret umiddelbart før påske. De involverede så med forventning frem til bestyrtelse og

voldsomme protester fra kirkeligt hold. Teksten, registreret som Codex Tchacos, blev præsenteret som chokerende og kontroversiel, fordi Judas her er helten, der forstår, hvem Jesus er, og optræder som Jesu fortrolige ven og allierede. Det mere end antydedes ved offentliggørelsen, at den egentlige skurk i historien er den kirke, der har haft magt til at gøre Judas til syndebuk, og som tidligt i traditionen har lagt grunden til kristen antisemitisme ved at sætte navnet Judas lig med betegnelsen 'jøde' og gøre 'forræderen' Judas og hans onde gerning til ét med 'jøderne', der ikke alene fældede dødsdommen, men også insisterede på Jesu korsfæstelse og derfor bærer skylden for hans død.

Fundet af Judas-fragmentet er blevet tillagt epokegørende historisk betydning. Nogle anser det sågar for at

være det mest betydningsfulde tekstfund i det 20. århundrede, og det er blevet sammenlignet med fundene i 1940'erne af Nag Hammadi-samlingen, herfra især med Thomasevangeliet, og af Dødehavsteksterne samt med fundet i 1896 af Marias Evangelium. Fascinationen af konspirations-teorier fornægter sig ikke, hvilket bekræftes af det røre, der stadigvæk udfoldes i forbindelse med *The Da Vinci Code* både som bog og som film. Det er svært at se bort fra denne kontekst, når flere amerikanske kommentatorer udtrykker tillid til, at nu også Judasevangeliet vil ryste verden, såvel den lærde som den læge.

Men ét er den markskrigeriske medieomtale og det slet skjulte håb om at skabe furor. Noget andet er det faktisk interessante, at vi med dette fund formentlig har fået kendskab til en koptisk version fra begyndelsen af det 4. århundrede af det skrift, som Irenæus omtaler i sit værk fra omkring 180, *Adversus haereses*, og som han tilskriver de gnostiske kainiter. Ifølge Irenæus er det netop Judas, der i dette skrift er den eneste af disciplene, der

har indsigt (*gnôsis*) i de guddommelige frelsesmysterier, og derfor fremstår han som en helt; det er Judas' fortjeneste, at korsfæstelsen gennemføres som det endelige opgør med den materielle verdens dæmonmagter. Alle forskelle ufortalt er der påfaldende lighedspunkter mellem denne gnostiske Judas og de stærke, handlekraftige Judas-figurer fx i *Jesus Christ Superstar* fra 1970 og ikke mindst i Scorsese-filmen, *The Last Temptation of Christ*, fra 1988.

Efter at have ligget gemt og glemt i Egypten i mere end 1600 år blev den codex, der rummer Judasevangeliet, fundet i slutningen af 1970'erne, men der skulle gå endnu nogle årtier med et af de efterhånden obligatoriske forhindringsløb, hvor idealistiske, men naive forskere konkurrerer med både kræmmere, skæbnens ugunst og skruppelløse kolleger, før det efterhånden stærkt medtagne papyrusfragment kunne bringes i sikkerhed, blive behørigt analyseret og historisk dateret, blot nogenlunde rekonstrueret og oversat. Præsentationen for verdens offentligheden var sponsoreret af *The National Geographic Society*, som også står for udgivelsen af *The Gospel of Judas*, edited by Rodolphe Kasser, Marvin Meyer, and Gregor Wurst, with additional commentary by Bart D. Ehrman (Washington, D.C.: National Geographic 2006).

Der er ingen tvivl om, at Judasevangeliet er et gnostisk skrift. Det rummer ikke meget af et narrativt forløb, så vidt man kan bedømme den fragmenterede og endnu usikkert rekonstruerede tekst. Snarere er der tale

om sparsomt iscenesatte dialoger, der siges at foregå i løbet af en uge tre dage før påske og at gengive Jesu hemmelige samtaler med Judas. Den åndelige samhørighed mellem Jesus og Judas, der gør det muligt for Judas at modtage den esoteriske undervisning, sættes dramatisk i relief af en række skarpe konfrontationer mellem Jesus og de tolv disciple, der nedgøres totalt og fordømmes, inden skriftet slutter med ultrakort at konstatere, at Judas for penge overgav Jesus til ypperstepresterne.

Ifølge skriftets gnostiske præg tillægges Jesu død ikke frelsende betydning; det er ikke en stedfortrædende forsoningsdød, forbundet med smerte og lidelse, men derimod en udfrielse af Jesu indre, åndelige identitet fra den ydre, dødelige mand, der har været hans jordiske skikkelse. I en desværre stærkt beskadiget passage betoner Jesus over for Judas, at det udelukkende er den ydre mand, der skal ofres og ødelægges, for at den åndelige identitet kan ophøjes til evighedens øvre verden. I overensstemmelse med Judas' rolle i denne udfrielsesaktion udpeger Jesus for ham den lysende ledestjerne, der er hans; den identificerer ham som herskeren over de andre disciple, der nok er døbt i Jesu navn, men som tjener den materielle verdens onde gud og derfor vil gå til grunde med ham. I en forvandlingsvision ophøjes Judas i en iscenesættelse, der minder påfaldende om de synoptiske skildringer af Forklarelsen på Bjerget.

Som kontrast til de tolv disciple, der konsekvent skildres negativt som en jordisk begrænset gruppe, er Judas

således den kvalitativt anderledes, hvorfor han netop ikke, som i de kanoniske evangelier, er én af de tolv, men udtrykkeligt omtales af Jesus som 'den trettende'. Judas er den udvalgte, der skal lide meget og blive forbandet af jordiske menneskeslægter, men derefter stige op til det helliges øvre region, hvorfra han skal herske. Fordi de tolv mangler den åndelige indsigt, som Judas besidder, dyrker de den nedre verdens materielle gud og kender ikke Jesu guddommelige ophav. Derfor ler Jesus af deres takkebøn for nadverbrødet og af de dumme spørgsmål, hvormed de demonstrerer uvidenhed om de kosmologiske hierarkier og deres egen jordiske begrænsning som dødelige mennesker. Den definitive afsløring af de tolv uværdighed fremfører de selv ved at referere et syn, de har haft, af templet og af tolv mænd, der gjorde præstetjeneste. Jesus forklarer, at de har set sig selv i tjeneste for deres gud; som falske præster misbruger de Jesu navn i en kødeligt perverteret tjeneste, præget af utugt, umoral og urenhed af enhver art. Her foregribes tilintetgørelsesdommen over de tolv, og den sættes i relief af løftet til Judas om ophøjelse til lederskab og evighedsliv. Det er denne totale uforligelighed mellem Jesus og de tolv: deres materielle undergud over for Jesu evige, overjordiske guddommelighed, som de er ude af stand til at fatte, der anskueliggør skriftets polemiske eller, om man vil, kirkepolitiske ærinde.

Med hadebilledet af de tolv som perverterede præster, der uden indsigt misbruger Jesu navn i en falsk tjeneste

for en falsk gud, undsiges den etablerede kristendom med en tænderskærende brug af figurer og fortolkningsmotiver hentet fra den nytestamentlige evangelietradition. Ved at nedgøre de tolv og idealisere Judas på deres bekostning hævder Judasevangeliet sit esoteriske alternativ som både teologisk og kirkepolitisk alternativ. Alliancen med Jesus legitimerer Judas som modsigelsens autoritetsfigur på en måde, der svarer til gnostiske skrifers brug af Maria Magdalene i opposition til især Peter som repræsentant for en etableret kristendoms-tradition. Netop en Judas og en Maria Magdalene kan som 'den anden', den udgrænsede og ikke-anerkendte afviger ifølge etableret tradition, personificere det alternatives legitimering udadtil som omvendt fordømmelse og indadtil som den esoteriske selvforståelses bekræftelse.

Det er imidlertid vigtigt ikke at stirre sig blind på det, der nu opreklames som det radikalt anderledes og kontroversielle. Ses kun på, hvad der adskiller Judasevangeliet fra den etablerede tradition, er der fare for at overse og underkende alt det, der ligner, og som vidner om bevidst genbrug og skærpet kritisk videreudvikling af velkendte motiver og fortolkningstendenser. Det gælder ikke mindst Judas' rolle som Jesu medarbejder i gennemførelsen af korsfæstelsen, der slet ikke, som det hævdes, er en ukendt forestilling i de kanoniske evangelier. I min artikel om "Judas som teologisk projekt" (i: *Frelsens biografisering*, eds. Thomas L. Thompson og Henrik Tronier, Forum

for Bibelsk Eksegese 13, København: Museum Tusculanums Forlag 2004) har jeg søgt at sandsynliggøre, hvordan Judas-figuren er blevet til som en narrativ personifikation af verbet *paradidōmi*. Hos Paulus er det Gud, der overgiver sin søn til døden, eller det er Kristus, der overgiver sig selv; men med evangeliernes biografisering af Kristus som Jesus biografiseres også verbet *paradidōmi*, og 'overgiveren' Judas opstår som den litterære figur, der skal anskueliggøre på jorden, hvad Guds frelsesplan indebærer. Med Gud som den egentlige agens er således både Jesus og Judas guddommelige redskaber, og i lidelseshistorien er Judas Jesu medarbejder og allierede. Ingen af de kanoniske evangelier efterlader tvivl om, at Judas udfører en pålagt opgave, og at han gør, hvad han skal, når han af Jesus får tegn dertil.

At Judas udvikler sig fra guddommeligt udvalgt frelsesmedarbejder til en stadigt mere jordisk genkendelig skurkefigur, afspejler forskellige kristologiske fortolkningstendenser i evangelierne. Det bemærkelsesværdige er, at Judasevangeliet hverken i sin idealisering af Judas eller i sin kritik af de tolv præsenterer motiver, der ikke findes i en eller anden form i de kanoniske evangelier. Således er disciplenes uforstand et ledemotiv i Markusevangeliet, der mest konsekvent lader sin Judas-figur fremstå som Jesu guddommeligt udvalgte medarbejder. Den matthæiske Peter værdsættes som kirkeleder, men fritages ikke for rollen som fornægter. Lukasevangeliet giver de tolv konkurrence fra en alternativ missionær-

gruppe, de 70/72, og lader de to fra Emmaus anfægte Peters hovedrolle som opstandelsesvidne. Peters lederstatus reduceres også i Johannesevangeliet, hvor han bliver overhalet inden om af Yndlingsdisciplen, der som den særligt indforståede, den johannæiske 'trettende', af Kristus på korset får betroet at tage vare på kirken i Jesu mors symbolske skikkelse.

Religionen i det offentlige rum To-regimente-lærens dobbelte arv

Af professor, lic.theol. Niels Henrik Gregersen

Stormen efter JyllandsPostens offentliggørelse af Muhammed-karikaturerne i efteråret 2005 har genrejst det politiske spørgsmål om

religionernes plads i det offentlige rum. Senest har statsminister Anders Fogh Rasmussen offentliggjort en større artikel i dagbladet Politiken d. 20. maj 2006, hvor budskabet er, som titlen siger: "Hold religionen inden-dørs." Fogh Rasmussens pointe er, at sammenhængskraften i det danske samfund bliver "udfordret af en tiltagende religiøst betonet debat af mere uforsonlig karakter". Dette udsagn afspejler naturligvis rystelserne efter Muhammed-krisen, men er tankevækkende i et historisk perspektiv. Traditionelt har man jo opfattet sagen nærmest omvendt, nemlig sådan at det er religionen, der skaber sammenhængskraften i samfundet. "Fromhed styrker riget", som Christian IVs valgsprog lød. Men forskellen mellem Christian IV og Fogh er naturligvis, at religion i

mellemtiden er blevet skrevet i flertal. Kristendommen er i dag én religion blandt flere, om end den fortsat har det store flertal bag sig. I denne situation er det ifølge statsministeren "ønskeligt, at religionen kommer til at fylde mindre i det offentlige rum". For sammenhængskraftens skyld.

To tolkninger af to-regimente-læren

Nu er statsminister Fogh Rasmussens forståelse af religion i artiklen bestemt ikke unuanceret. Han er klar over, at religionens tid aldeles ikke er forbi, bl.a. fordi religionernes store spørgsmål om skabelsens begyndelse, livet efter døden og tilværelsens mening ikke har kunnet finde tilfredsstillende videnskabelige svar. Han er også klar over, at religiøse overbevisninger påvirker holdninger og handlinger, der også rækker langt ind i det politiske liv. Men spørgsmålet er hvordan. Fogh Rasmussen afviser fundamentalistiske forsøg på at sætte religiøs dagsorden for politikken, og at staten kan eller skal have nogen religion. På dette

nervepunkt henviser statsministeren til Luthers to-regimente-lære i tilslutning: ”I mit syn på religion er jeg stærkt påvirket af Jesu berømte ord: Giv kejseren, hvad kejserens er, og Gud, hvad Guds er. Med Luthers to-regimente-lære er det nærliggende at tage disse ord som udgangspunkt for en skelnen mellem det verdslige og det åndelige, det politiske og det religiøse ... Staten skal holdes fast på ene og alene at være verdslig myndighed.” Fra minimalstat til minimalreligion.

Spørgsmålet er imidlertid, om to-regimente-læren nogensinde har fungeret som en klip og klar adskillelse mellem religion og politik. Vi kan blot minde om, at Christian III blev kronet af teologen Bugenhagen, og at Christian III selv – straks efter sin kroning – iværksatte reformationen i 1536, ligesom han tidligere havde gjort det som Hertug af Haderslev i 1527. Og statsministerens egen ”stærke tilslutning” til Folkekirkeordningen tyder også på, at adskillelsesmodellen ikke er helt så enkel at håndtere.

Men heller ikke Luthers to-regimente-lære er helt så entydig, som det ofte forudsættes i den politiske debat. For to-regimente-læren har givet anledning til (mindst) to tolkningsmodeller, som begge har været historisk virksomme op til i dag. To-regimente-læren er blevet tolket ’liberalistisk’ som et argument for en adskillelse af religion og politik, men kan også anvendes som inspiration til et social-kulturelt program, ifølge hvilket staten har til opgave at sørge for borgernes ve og vel igennem undervisning, rets-

orden og sociale ydelser. I en multi-religiøs kontekst bliver dette til spørgsmålet om, hvorvidt religiøse samfund skal holdes ude fra samfundets offentlige liv eller om religiøse grupper kan forstås som statens naturlige samarbejdspartnere. Kan folkekirke-modellen fx udvides til andre religiøse NGO’ere med en vis volumen?

Fra evangelium til samfundsteori

Jeg holder mig her til det historiske. Vi véd, at Luther og hans medarbejdere i begyndelsen ikke havde nogen vision for samfundet. Men da Luther d. 10. december 1520 brændte den kanoniske lov sammen med den bandbulle, som paven havde udstedt mod Luther, bestred han ikke blot pave-dømmets religiøse autoritet. Luther begik også en politisk handling, der foregik midt i det offentlige rum. ”Sagen blev politisk”, som Leif Grane lakonisk udtrykker det i *Evangeliet for Folket* fra 1983.

Opgaven for de evangeliske teologer blev da at finde ud af, hvad samfundet skulle bygge på, når den kanoniske ret bortfaldt. Svaret blev Luthers berømte to-regimente-lære, særligt klart udfoldet i skriftet ”Om den verdslige øvrighed – om hvor langt man skal være den lydige” fra 1523. Luther skrev sit skrift i en situation, hvor borgerkrigen truede – og året efter blev til virkelighed med bondeoprøret. Og Luther var bestemt ikke optimist på hverken menneskehedens eller kristelighedens vegne. Selvom han levede i et samfund, hvor alle (på

nær jøderne) var døbt og oplærte i den kristne tro, så var han overbevist om, at kun meget få var egentlig kristne: ”de kristne bor langt fra hinanden.” Samfundet kan derfor ikke bygges på menneskers godhed, som er en sjælden sag, men kun på en offentlig orden, der holder ondskaben nede. Og derfor er det en pointe i to-regimente-læren, at det i sidste ende er Gud, der styrer verden, dels ”gennem ordet” dels ”ved sværdet”. Det ondes magt – der i krisetider kan synes overmægtig – bevarer sine proportioner. Djævelen er en falden skabning, ikke en guddommelig modmagt.

Tankegangen er da som følger: Ved evangeliets offentlige forkyndelse tilbydes troen til alle samfundets borgere. Men troen selv er altid frivillig. Dette frivillighedssynspunkt er helt afgørende for Luther og er forklaringen på, hvorfor Luther modsætter sig kirketugt. ”Sjælen kan og skal ingen befale over, medmindre man formår at vise den vejen til himmelen; det kan kun Gud alene gøre, ikke noget menneske.” Derfor vender Luther sig skarpt imod statsmagtens forsøg på at tvinge nogen ind i troen ved lovgivning eller på anden måde: ”Hvis derfor den verdslige magt fordrister sig til at give love for sjælen, så griber den ind i Guds styre og ødelægger kun sjælen.” Denne bevidsthed om statsmagtens grænser fører senere til ideen om religionsfriheden.

Men det afgørende er, at Gud også beskytter den offentlige orden gennem retssystemet og den politiske magt. Øvrigheden handler nødvendigvis med tvang. Fordi verden ligger i det onde –

”næppe én af tusind er en ægte kristen” – har vi øvrighedens sværd, for at de onde ”ikke skal kunne bringe deres ondskab til udførelse, hvor gerne de end ville, og hvis de gør det, for at de ikke kan gøre det uden frygt og i tryghed og med held”. Der er her tale om et syn på den politiske magt som et retligt begrænset, men også som en magt, der har midlerne til at opretholde lov og orden gennem straffesystemet, såfremt lovene bliver overtrådt. Denne magt er ikke til for øvrighedens egen skyld, men er til for de svage i samfundet, som ellers ville blive løbet over ende af de onde.

Spørgsmålet for Luther var da, om de evangeliske kristne kunne tage del i øvrighedens magtanvendelse uden at tage skade på deres sjæl. Luthers svar var som bekendt et fuldtone Ja. Det er muligt for en kristen, ja det er en pligt, at være både dommer, soldat og skarpretter. For øvrigheden er indsat af Gud for at beskytte de svage i samfundet. Hermed har vi strukturen i Luthers to-regimente-lære:

Der er kun én Gud, der styrer verden (monoteistisk forudsætning).

Gud styrer verden med højre hånd og med venstre hånd.

Med Guds højre hånd styrer Gud kirkens liv gennem evangeliets forkyndelse, der kun kan modtages i frivillighed, uden kirketugt og tvang fra øvrighedens side.

Med Guds venstre hånd styrer Gud samfundet som helhed gennem øvrig-

heden, der må bruge magtanvendelse for at bringe de onde til at holde lovene (præventivt) og for at opretholde retsordenen til fordel for de svage (protektivt).

Ud fra denne sammenfatning kan man betragte lutherdommen som en forløber for den liberalistiske stat, der kombinerer en interventionistisk statsmagt med en sans for, hvad der ligger uden for statsmagtens domæne: borgernes tro og tvivl, håb og desperation, kærlighed og mangel på samme.

Lutherdommen som social-kulturelt program

Kigger man nærmere på sagen, vil man imidlertid opdage, at det politiske program, som Luther og hans medarbejdere udarbejdede i løbet af 1520'erne, også indeholdt stærke udvekslinger mellem det åndelige og det verdslige regimente. Det har for nylig John Witte Jr. vist i bogen *Law and Protestantism: The Legal Teachings of the Lutheran Reformation* (Cambridge University Press 2002). Det var for eksempel en landsfaders opgave at sørge for, at evangeliet faktisk bliver forkyndt i frihed til borgerne, så der er mulighed for, at troen kan vokse frem hos borgerne. For det andet medførte lutherdommen et helt kulturelt program for samfundets reorganisering. Det skyldes, at samfundet ikke blev opfattet som et gudløst territorium, men som et område, inden for hvilken Guds "naturlige lov" herskede. Mens ægteskabet i katolsk sammenhæng blev opfattet

som et kirkeligt sakramente, blev ægteskabet nu opfattet som en Gud velbehagelig borgerlig orden; ægteskabet drejer sig ikke om den evige salighed, men om familiens trivsel og børnenes tarv. Mens undervisningen før lå i kirkens regi, blev der nu for alvor sat ind med et offentligt undervisningsvæsen ud fra den forudsætning, at undervisning er godt for både samfundet og den enkelte. Som bekendt var reformationen også helt afgørende for restaurationen af Københavns Universitet i 1537, der var gået i forfald efter dets oprettelse i 1478. Også retssystemet blev tilsvarende reformeret, idet den kanoniske rets område blev overflyttet til statens regi, alt imens store dele af den kanoniske ret indholdsmæssigt blev ført videre. Pointen var, at ret og rimelighed skulle råde, mens man forholdt sig frit til særlige traditioner. På helt lignende måde gik det til for omsorgen for borgernes sundhed og ikke mindst for fattigvæsenet.

Kort sagt: Ved siden af opdelingen af det åndelige og det verdslige regimente optræder der til stadighed en gensidig gennemtrængning af det religiøse og politiske område. Og mere end det. De borgerlige ordninger er ikke kun til for at skærme samfundet mod ondskaben, men også for positivt at drage omsorg for borgernes ve og vel. Som det hedder i Confessio Augustana artikel 21, så skal samfundets og familiens ordninger bevares som "Guds gode ordninger ... for at kærligheden skal udøves i dem".

To-regimente-læren har altså både lagt grunden til den sekulare retsstat

og til den moderne omsorgsstat. Danmark var det første land til at indføre skolepligt (i 1814) og næst efter Tyskland det første land til at indføre en pensionsreform (1891), omfattende både mænd og kvinder. Politologen Tim Knudsen og historikeren Uffe Østergaard har således forsøgt at sandsynliggøre, at rødderne til velfærdsstaten går tilbage til den lutherske forståelse af, at nåden (i det åndelige regimente) gives for ingenting. På samme måde har man i de nordiske lande skabt den universalistiske velfærdsstat (inden for det verdslige regimente), hvor ydelserne gives til alle borgere, uanset om de har gjort sig fortjent til det eller ej. Med indførelsen af folkepensionen i 1955 blev denne model almengjort.

Kort fortalt har den lutherske toregimente-lære haft en dobbelt virkningshistorie: På den ene side har den lagt grunden til en "liberalistisk" ad-

skillelse af religion og politik, der tilhører hver deres "område"; på den anden side har det åndelige regimente givet inspiration til de borgerlige ordninger, så resultatet er blevet en "konservativ-socialdemokratisk" omsorgsstat. Der kan sondres mellem religion og politik; men de to domæner har aldrig været adskilte. En sådan adskillelse har heller næppe nogensinde været hensigten.

Denne artikel bygger på et indlæg holdt på Københavns Universitet d. 24. februar 2006 om "Gudebilleder", organiseret af KUs satsningsområde: Religion i det 21 århundrede. Antologien Gudebilleder: Ytringsfrihed og religion i en globaliseret verden er netop udgivet af Lisbet Christoffersen på forlaget Tiderne Skifter. Fra Det Teologiske Fakultet er der indlæg ved Mogens Müller, Hans Raun Iversen og undertegnede.

Teologisk Forening efterår 2006

Tirsdag den 5. september kl. 19.30

Forfatter Lene Andersen og forfatter Aminah Tønnsen.

Debataften: "At konvertere til jødedom og islam."

Tirsdag den 3. oktober kl. 13.00-22.00

Temadag i samarbejde med Studienævnet.

"Renessancen sat i den røde stol."*

Tirsdag den 31. oktober kl. 19.30

Lektor, forskningskoordinator Lisbet Christoffersen.

"Religion i det offentlige rum I: folkekirke og trossamfund i et multikulturelt samfund - ?"

Tirsdag den 21. november kl. 19.30

Lektor Lone Fatum.

"Bedrevidende Bibel: om skriftautoritet og kanondannelse på godt og ondt."

Tirsdag den 5. december kl. 19.30

Lektor, centerleder Nils Holger Petersen.

"Et requiem for Mozart: Mozart og kristendommen."

Fredag den 15. december kl. 18.30

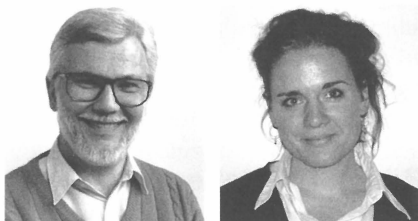
Teologisk Forenings julefest!

Sted: Kældercaféen, Det Teologiske Fakultet, Købmagergade 44 over gården.

*** Afholdes både i Aud. 7, kantinen samt i Kældercaféen!**

Bibel og film

Af lektor Geert Hallbäck og forskningsadjunkt Annika Hvithamar

I foråret 2005 etablerede Afdeling for Bibelsk Eksegese et særligt Center for Studiet af Bibelens Brug, der skal tage initiativ til forskning og formidling inden for to områder eller 'søjler', som vi kalder det: Bibelfortolkningens historie og Bibelens reception i kunst og kultur. Interessen for Bibelens reception i kunst og kultur udspringer helt basalt af den iagttagelse, at Bibelen spiller en vældig rolle som leverandør af motiver, figurer og fortællemønstre i malerkunst, litteratur osv., og at det ikke blot gælder i et historisk perspektiv, men også i den nutidige situation, hvor den kirkelige indflydelse på kulturlivet ellers er stærkt på retur. Bibelen er til stede i kulturen på en måde, vi ikke har særlig godt greb om som bibelforskere, men som har

stor indflydelse på, hvordan mennesker i almindelighed opfatter og forstår Bibelen. Det er en af forhåbningerne bag oprettelsen af Centeret, at studiet af Bibelens reception i kunst og kultur kan udvide vores horisont og give os bibelforskere en mere omfattende forståelse af, hvad det er for forestillinger om Bibelen, der trives *out there*.

Lige fra det tidspunkt, hvor vi begyndte at gøre os de første tanker om Centeret, stod det os klart, at filmkunsten måtte indtage en fremtrædende plads i vores studier. Filmen har været det 20. århundredes kunstart par excellence, og filmskaberne begyndte at hente motiver fra Bibelen på et meget tidligt tidspunkt i filmens historie. Film er stadig i dag en af de mest populære kunstarter, der når ud til et stort publikum; samtidig er den præget af en hurtigere omsætning end de fleste andre kunstarter. En film bliver kun vist en begrænset tid i biografen; og selv om DVD og fjernsynet giver den et lidt længere liv, så er det kun få

film, der ses og genses efter nogle års forløb. Endelig er filmen en af de mest kommercielle kunstarter; det er kostbart at producere film, og de mennesker, der investerer i filmproduktion, gør det naturligvis i håbet om at tjene udgifterne ind igen – og gerne en del mere. Derfor må filmskaberne være meget opmærksomme på de forestillinger og forventninger hos publikum, de kan appellere til.

Det gør filmkunsten til et centralt studieobjekt, hvis man vil studere det forestillingsliv, der rører sig aktuelt hos et stort publikum; filmen giver et direkte indblik i, hvad der bevæger folks fantasi. Og det viser sig, at religiøse forestillinger – ofte af bibelsk herkomst – gør sig stærkt gældende i mange film. Det gælder ikke kun de egentlige bibelske filmatiseringer eller film med et eksplicit religiøst tema; det gælder også mere eller mindre skjult i en række andre film. Centeret tog hul på beskæftigelsen med filmmediet ved i samarbejde med Cinematket i København at vise en lille serie på fire Jesus-film i ugen op til påske i år. Det drejede sig om de egentlige evangelie-filmatiseringer: Pasolinis *Matthæusevangeliet* og Mel Gibsons *The Passion of the Christ*, om Scorseses filmatisering af Kazantzakis Jesus-roman *The Last Temptation of Christ* samt om Denys Arcands meta-Jesusfilm *Jesus fra Montreal*. Filmene blev indledt af Geert Hallbäck.

Vi må imidlertid erkende, at vi er amatører på filmens område. Derfor var vi i Centeret meget begejstrede, da satsningsområdet Religion i det 21. århundrede ansatte en ph.d.-stude-

rende med et projekt om religiøsitet og film. Sammen med den ph.d.-studerende søgte Geert Hallbäck som leder af Centeret midler til at afholde et internationalt seminar, som vi gav titlen *Biblical Variations in Contemporary Cinema*. Vi fik penge til projektet, men den ph.d.-studerende opgave af personlige årsager sit stipendium nærmest samtidig. Det var en uheldig situation; men Religion i det 21. århundrede trådte endnu engang beredvilligt til og ansatte Annika Hvithamar, der er cand.mag. og ph.d. i religionssociologi, som forskningsadjunkt med henblik på at fortsætte arbejdet med religion og film og ikke mindst med henblik på at gennemføre seminaret.

Biblical Variations in Contemporary Cinema

Den 25.-27. januar 2006 vil Center for Studiet af Bibelens Brug derfor være vært for seminaret *Biblical Variations in Contemporary Cinema*. Ved seminaret er en række danske, nordiske og europæiske forskere blevet indbudt til at tale om religion og film. Seminaret støttes økonomisk af Religion i det 21. århundrede.

I de sidste årtier har vi været vidne til en stigende behandling af religiøse temaer i film og tv-produktioner. Hvor den sidste halvdel af det 20. århundrede var præget af kunstneriske produktioner, som kritiserede religiøse opfattelser og religiøse systemer, får religiøse temaer i dag både grundig og positiv behandling. Dels bliver de store fortællinger fra verdensreligionerne genindspillet, fx *Jesus from*

Montreal (1989), *Little Buddha* (1994) og *The Passion of the Christ* (2004), dels bliver religiøse temaer som fristelse, synd, skyld og forløsning taget op filmisk i fx *Samsara* (2000), *Monster* (2003) og *Adams æbler* (2005). Endelig afspejler den stigende individualisering og fragmentering sig i film, som blander de religiøse traditioner og dermed skaber nye udtryk i fx *Matrix* (1999), *Harry Potter* (2001-), *The Lord of the Rings* (2001-2003). Brugen af religiøse temaer, figurer, virkningsmidler og handlingsrammer er således et tilbagevendende emne i filmens verden, som åbner op for en række fortolkningsmuligheder.

Film nævnes tillige hyppigt som et vigtigt medie for kommunikation af religiøse betydninger. Der er ingen tvivl om, at filmene ofte repræsenterer et religiøst verdensbillede. På den anden side er det langt fra entydigt, hvordan modtagerne påvirkes af dette. Et mere nærgående studie af film med religiøse motiver kan derfor være centralt for forståelsen af den mangede relaterede religiøsitet, som populærkulturen formidler.

På seminaret vil følgende temaer være centrale:

1) Det 21. århundredes religionshistorie: Film bliver ofte nævnt som et af de vigtigste medier for formidling af tro og religiøs mening. Men hvordan påvirker brugen af bibelske referencer i nutidige film forskellige religiøse verdensopfattelser i en nutidig kontekst?

2) Synkretisme: Bibelske temaer i nutidige film blandes ofte med temaer fra andre religiøse traditioner. Hvad

viser denne blanding om religionernes møde i dag?

3) Formelle og stilistiske træk: Religion i film formidles gennem en række filmiske metoder. Er det muligt at karakterisere særlige formelle eller stilistiske træk, som kendetegner netop religiøse film?

For at belyse disse temaer har vi inviteret en række repræsentanter for den europæiske forskning inden for filmvidenskab, religionsvidenskab og teologi. Blandt de inviterede forelæsere kan nævnes følgende: Fra University of Kent kommer Dr. Christopher Deacy, som vil tale om "From Bultmann to Burton, Demythologization to Big Fish: The contribution of Biblical hermeneutics and modern theology to the religion-film conversation". Deacy har blandt andet udgivet *Screen Christologies – Redemption and the Media of Film* (2001), hvor forløsningstemaet analyseres gennem film noir-genren, og *Faith in Film* (2005), hvor der fokuseres på biografgængernes rolle i fortolkningen af religiøse temaer. Fra den tysk-østrigsk-schweiziske forskergruppe "Film und Theologie", der siden 1989 har holdt konferencer og udgivet publikationer om religiøse temaer i film kommer, Dr. Dietmar Regensburger og fortæller om brugen af formelle og stilistiske træk i Aki Kaurismäkis og Lars von Triers film.

Fra Oxford deltager professor George Pattison, der vil foredrage over den filmiske brug af bibelske referencer i en nutidig kontekst. Desuden deltager Gerard Loughlin, fra

University of Newcastle, der bl.a. er forfatter til den roste *Alien Sex* (2003), som er et forsøg på at give en 'kropsteologisk' analyse af filmens behandling af menneskelig seksualitet, og Caroline Vander Stichele, fra universitetet i Amsterdam, der bl.a. udgiver det feministiske tidsskrift *lectio difficilior*. De to sidstnævnte har endnu ikke besluttet temaet for deres foredrag.

Den stigende interesse for religiøse temaer i film har også nået Norden. Fra Island har vi derfor inviteret Þorkell Ágúst Óttarsson og Árni Svanur Daníelson fra Deus ex Cinema: Gruppen, der består af teologer, litterater og filmvidenskabsfolk, har formelt eksisteret siden 2000, men har i realiteten eksisteret i næsten 20 år med udgangspunkt i Det Teologiske Fakultet i Reykjavik. Deus ex Cinema har oparbejdet en database over religiøse motiver i næsten 500 analyserede film, dog på nuværende tidspunkt alene på islandsk. En engelsk udgave er på vej og vil blive præsenteret på seminaret.

Fra Danmark medvirker professor Stig Hjarvard fra afdeling for Film og Medievidenskab på Københavns Universitet. Stig Hjarvard er leder af det nystartede forskningsnetværk Religion og medier, som undersøger forholdet mellem religion og medier, bl.a. med fokus på mediernes indflydelse på det 21. århundredes religion. Hjarvard skal tale om medieficeringen af religiøse forestillinger. I danske film har vi også set en stigende repræsentation af religiøse temaer og denne udvikling vil blive bearbejdet af ph.d. Mikkel Eskjær fra Film og Medievidenskab.

Endelig vil religionshistorikeren Dorthe Refslund Petersen behandle religiøs repræsentation i populærkulturelle film.

Bidragene fra seminaret vil efterfølgende blive redigeret og udkomme i bogform.

Seminaret henvender sig til forskere, studerende og andre interesserede. Nærmere oplysninger om konferencen, deltagere og mulighed for tilmelding kan findes på www.biblicalvariations.dk

Forestilling, fortælling og selvforhold hos Kierkegaard og Ricœur

Af adjunkt ved Det Teologiske Fakultet Århus, ph.d. Iben Damgaard

Når man læser Kierkegaard støder man bestandigt på figurer, hvis fortællinger snor sig ind og ud af de teologiske og filosofiske diskurser. I den ph.d.-afhandling, som jeg sidste år indleverede og forsvarede ved Det Teologiske Fakultet i København, har jeg undersøgt den rolle, som forestillinger og fortællinger spiller i menneskets forhold til sig selv og andre hos Kierkegaard. Det gør jeg med henblik på at trække de ressourcer frem hos Kierkegaard, der er af relevans i forhold til den narrative forståelse af personlig identitet, som siden 1980'erne har fået en massiv gennemslagskraft ikke bare i filosofi og teologi, men også i social- og humanvidenskaber. Det førte mig til den netop afdøde franske filosof Paul Ricœur, fordi han har udviklet den måske mest komplekse teori om fantasi, fortælling og selv, som giver et

produktivt, moderne hermeneutisk modspil til Kierkegaard.

I artiklen "Penser après Kierkegaard" (At filosoffer efter Kierkegaard) fra 1963 fremhæver Ricœur, at det på én gang er en rig ressource og en særlig udfordring ved Kierkegaards tænkning, at den balancerer i spændingsfeltet mellem det billedlige og det begrebslige, og at man netop i dette spændingsforhold kan finde potentiale til en nytænkning af forholdet mellem religiøse forestillinger (symboler og myter) og filosofiske begreber, der har været et centralt tema i religionsfilosofien siden Kant og Hegel. Ricœur udfoldede imidlertid aldrig disse programmatisk ansatser til en ny Kierkegaard-fortolkning, som jeg i afhandlingen tager afsæt i med kritisk inddragelse af Ricœurs eget arbejde med disse emner og i tilknytning til Arne Grøns arbejde med Kierkegaards subjektivitetsforståelse.

Fantasien forstås hos Kierkegaard som en sans for mulighed, der er en så grundlæggende evne i mennesket, at

han ligefrem kalder den evnen ”instar omnium”. I fantasien kan vi overskride det givne ved at se mulighed for, hvordan det kunne være anderledes, og idet vi således får blik for muligheder i den givne virkelighed, beskriver Kierkegaard fantasien metaforisk som et ”Mulighedens Speil”. Men fantasien er et tveægget sværd, for fantasien kan bruges ikke bare til at åbne mulighed i den givne virkelighed, men også negativt til at ”overflyve” denne virkelighed i fantastiske forestillinger, hvor man lever fraværende i det imaginære. Et menneske kan ”fanges” af sine forestillinger, og forestillingerne spiller således en ikke bare grundlæggende, men også tvedydig rolle i menneskets forhold til sig selv og andre. Kierkegaard peger på det spændingsfyldte forhold mellem fantasien og viljen til at stå ved den givne virkelighed, og det undersøges i afhandlingen ved at analysere samspillet mellem, hvad der direkte siges i de filosofiske begrebsudviklinger, og hvad der indirekte vises i fortællingerne i forfatterskabet.

Vi lever altid med og ud fra bestemte forestillinger, og vi forholder os til disse forestillinger i forventning, tro og håb, men også i angst, bekymring og fortvivlelse. Gennem fortællinger om figurer, der strandede i deres historie, udfoldes, hvordan vi aldrig bare er ét med historien, men forholder os ikke bare til det, historien blev, men også det, den ikke blev, historiens tabte muligheder, og til vores forestillinger om, hvordan det fremover kunne blive. Kierkegaard betoner eksistensens karakter af at være un-

dervejs i tiden, der gør, at vi aldrig kan få et afslutningens perspektiv, der overskuer historien som helhed. Hans fortællinger har det derfor med at blive afbrudte og springende fortællinger, der bestandigt begynder på ny, bryder sammen og således på forskellig vis gør modstand mod et hegeliansk superplot. Det gælder eksempelvis fortællingerne i *Frygt og Bæven* og *Gjentagelsen*, der indirekte problematiserer forskellige figurers måder at spejle sig i religiøse grundfortællinger, idet de viser, hvordan man kan have en narrativ forståelse af sig selv, som i virkeligheden hindrer en i at se sig selv, så man ikke kun med – men også mod – sin vilje bruger fortællinger til at bedrage sig selv og andre.

Netop kompleksiteten i spørgsmålet om, hvordan vi bruger fortællinger, åbner et interessant perspektiv på Ricœurs teori om det mimetiske forhold mellem liv og fortælling, hvor grundtanken er, at vi har brug for fortællinger, fordi vores erfaring af tiden er mere eller mindre usammenhængende og diffus. Fortællingen genbeskriver den umiddelbare erfaring af handlingslivet i et plot, som åbner for mulige måder at være i verden, som kan refigurere vores forestillinger og dermed re-orientere vores umiddelbare forståelse af os selv og omverdenen. Gennem fortællinger søger vi en sammenhæng i, hvor vi kommer fra, og hvor vi er på vej hen, og hvilke begivenheder der har sat de afgørende skel, som vi forstår vores historie ud fra. Både individuel og kollektiv identitet er således altid i en vis udstrækning narrativ. Ricœurs filosofi om

fortællingen må begribes inden for den teori om anerkendelse, som spiller en vigtig rolle i Ricœurs subjektfilosofi, skønt Ricoeur ikke selv trækker dette perspektiv klart frem i sit store trebindsværk om tid og fortælling: Kulturers identitetsgivende fortællinger kan blive chauvinistiske og ekskluderende på måder, der modarbejder kommunikation med andre kulturer, som det ses i den historieskrivning, der kun lader sejrherrenes perspektiv på den fælles historie komme til orde. Med den jødiske filosof Walther Benjamin betoner Ricœur, at historien må åbnes på ny ud fra ofrenes perspektiv, ud fra fortidens tabte muligheder, så historien også fortælles med henblik på at frigøre fortidens uopfyldte håb for fremtiden, som historiens gang undertrykte. Afhandlingen peger på, at Ricœurs teori om narrativ identitet er mere kompleks end andre narrativitetsfilosoffer som fx MacIntyre, fordi Ricœur i højere grad belyser fortællingens grænser. Ricœur betoner, at personlig identitet ikke udtømmes af det fortællende aspekt, da det i sidste instans afhænger af spørgsmålet om viljen til at stå ved sig selv i forhold til den anden, som det paradigmatiske kommer til udtryk i det at holde sit løfte. Fortællingen bliver således forstået inden for en mere omfattende hermeneutik om selvet. Men man kan stadig kritisk spørge, hvorfor Ricœur ikke i højere grad udfolder den viljesproblematik, som ligger i spørgsmålet om, hvordan vi bruger fortællinger i forhold til os selv og den anden? Kierkegaards belysning af negativiteten i de måder, vi kan fanges i et ufrit for-

hold til vores forestillinger og fortællinger, kan her give et konstruktivt modspil til Ricœurs mimesisteori.

Afhandlingen fokuserer særligt på spørgsmålet om de bibelske figurer og fortællinger hos Kierkegaard, der på trods af, at de spiller en fremtrædende rolle i Kierkegaards tænkning, er påfaldende underbelyst i Kierkegaardforskningen. Den hermeneutik, der ligger implicit i Kierkegaards tilgang til Bibelen, beskrives i afhandlingen ud fra samspillet mellem to metaforer. Kierkegaard taler metaforisk om Bibelen som et spejl, i hvilket vi ser vores sande selv. Spejlet er ikke et ligefremt spejl, for i spejlet brydes vores forestilling om os selv med dét, som spejlet stiller foran os, så vi ser vore forestillinger modsagt og brudt. Vi kommer til Bibelen med vores forestillinger, som Bibelen vender op og ned på. Dette møde mellem den bibelske tekst og læseren beskrives som en forestillingernes kamp, der illustreres med den gammeltestamentlige fortælling om Jakobs natlige kamp med Gud (1 Mos 32,23-32). Jakobs kampen bruges i *Kjerlighedens Gjerninger* netop som intertekst og metafor for den kamp om forestillingen om kærlighed, som finder sted, idet menneskets umiddelbare forestillinger om kærlighed brydes med det bibelske bud om næstekærlighed, som vil vende op og ned på vores forestillinger og vores måde at se os selv og den anden på. I Kierkegaards koreografering af læserens tilegnelse af det bibelske bud som en kamp om forestillingen står imperativet "Du SKAL elske din næste" i fokus, men Kierke-

gaard viser, at imperativet fungerer i samspil med andre genrers mere indirekte måder at tiltale læseren på – eksempelvis gennem lignelsen: I evangeliet føres man væk fra det abstrakte spørgsmål: ”Hvem er min næste?” idet Jesus fortæller lignelsen om den barmhjertige samaritaner, der munder ud i opgaven: ”Gå ud og gør ligeså!” Det er altså netop ved at gå omvejen over lignelsen, der gør sagen konkret nærværende, at vi føres direkte til opgaven. Samtidig med at Kierkegaard pointerer Bibelens myndighed, peger han på det dialektiske, der ligger i, at den enkelte altid selv med sig selv må forstå og fortolke tekstens sag. Skønt den sene Kierkegaard betoner, at læseren må ”flux af sted” til opgaven, så peger han også på den gradvise indøvelse, hvor vi lærer: ”om ikke paa een gang og Alt, saa dog Noget deraf, og lidt efter lidt” (14,129).

Kierkegaard viser, hvordan Bibelen tager sig tid til lignelsen, så læserens forestillingsverden refigureres og reorienteres gennem denne narrative omvej, og han bruger selv lignelser på samme måde i sin indirekte kommunikation med læseren. Han forholder sig bemærkelsesværdigt frit til Bibelen, hvilket ikke mindst viser sig i, at han gendigter den samme bibelske fortælling i en række forskellige versioner, der appellerer til læserens forestillinger fra stadig nye perspektiver. Afhandlingen undersøger bl.a. gendigtningerne af forskellige nytestamentlige lignelser i *Kjerlighedens Gjerninger* og de mange gendigtninger af den gammeltestamentlige fortælling om

Abraham og Isak i *Frygt og Bæven* viser, at gendigtningen og omvendingen af forestillingerne spiller en afgørende metodisk rolle i Kierkegaards tilgang til Bibelen. I dialog med Ricœurs hermeneutiske religionsfilosofi udfolder afhandlingen den dialektiske spænding i Kierkegaards tilgang til Bibelen: mellem den direkte og den indirekte (til)tale, mellem imperativ og lignelse, mellem viljen og det imagi-nære.

Kulturarv – Middelalder – Ritualer: En statusrapport

Af centerleder, lektor, ph.d. Nils Holger Petersen

Danmarks Grundforskningsfonds
Center for Studiet af Kulturarven fra Middelalderens

Ritualer blev oprettet ved Afdeling for Kirkehi-

storie pr. 1. februar 2002. I 2005 gennemgik Centret en international evaluering, der førte til en treårig forlængelse (1. februar 2007 – 31. januar 2010), med et fortsættelsesprojekt om æstetisk *normativitet* med titlen *Cultural Heritage of Medieval Rituals: Negotiating Normative Discourses*.

I det følgende gives et glimtvist indblik i Centrets arbejde. Fremstillingen er baseret på en præsentation af post.doc-stipendiaterne, ph.d. Mette B. Bruun og fil.dr. Eyolf Østrem og på diskussioner mellem Centerets koordineringsudvalg, der ud over de to nævnte består af post.doc-stipendiat, ph.d. Sven R. Havsteen og undertegnede. Den indkredser dels det nuværende projekts hoveddele, dels dets metodiske fundament – et afgørende

aspekt i et projekt med stof fra forskellige fag og tidsperioder.

I. Diskurstransformation

Ordet diskurs betegner et overgribende system af forestillinger og praksis, som afgør, hvordan et udtryk opfattes og fungerer som en meningsbærende handling. Centret arbejder med *diskurstransformationer*: overførelse af mening på tværs af diskurser.

Diskurstransformation kan skematisk udtrykkes som forholdet mellem et fænomen A ved et tidspunkt x eller i en sammenhæng s , der synes at have noget at gøre med et fænomen B ved et andet tidspunkt y eller i en anden sammenhæng t – hvor det løst formulerede ”synes at have noget at gøre med” kan erstattes på forskellige måder som i flg. eksempler:

- a) De monastiske idealer hos cistercienserens Bernhard af Clairvaux i 1100-tallet *er en udtalt forudsætning for Rancés klosterreform i 1600-tallet.*
- b) En Bob Dylan-koncert har tilsyneladende intet at gøre med middelalderens ritualer, men kan ved

nærmere eftersyn vise sig at være beslægtet.

c) 'Ritualer' i middelalderen er radikalt anderledes end 'ritualer' på polynesiske øer.

d) Senmiddelalderlig teologi og filosofi er relateret til antikkens filosofi, som så er relateret til kunstfilosofi i tiden efter renæssancen (hvilket ikke nødvendigvis betyder, at der findes direkte bånd).

e) Middelalderens rituelle praksis har leveret grundlæggende præmisser for udvikling eller forståelse af kunstarterne i nyere tid.

Centrets projekt vedrører langsigtede ændringer i praksis og traditioner fra middelalderen til i dag, men også fra middelalderen til en eftertid, fra tidlig til sen middelalder, fra en fortid til en nutid, fra en nutid til en fremtid. Der indgår udveksling og interaktion mellem forskellige institutioner, genrer, idésystemer og ideologier, samt fra 'sakralt' til 'verdslig' og mellem ritualer og kunst.

Middelalderens betydning i dette vedrører to forhold:

a) Middelalderen som en særlig periode, hvor den vestlige verdens idégrundlag blev nedfældet på skrift og gjort tilgængeligt for mennesker i en mere eller mindre ubrudt linje, og hvor der desuden blev etableret eller rekonstrueret en række institutioner med afgørende betydning for samfundsudviklingen siden: konge, kirke, stat, by.

b) Middelalderen som generelt eksempel på dels et komplekst samspil mellem kulturelle og religiøse traditioner, praksis og ideer, der har fungeret

som udgangspunkt for identitetsdannelsen frem til i dag; dels en periode, der skønt af central betydning som forudsætning for vor egen tid, er dybt fremmed, m.a.o. middelalderen som eksempel på forholdet til historien, dybest set til 'det andet'.

Historikeren Peter Burkes idé om historisk antropologi kan give et bud på, hvordan man kan arbejde med postulerede forbindelser over lange tidsafstande og transformationer fra en sammenhæng til en anden: 1) kvalitative snarere end kvantitative beskrivelser, 2) dybdestudier af enkeltsituationer og sammenhænge, 3) "thick description", tætte beskrivelser af fænomener uden at tvinge dem ind i et fremmed, abstrakt begrebsapparat, 4) opmærksomhed på symbolske elementer.

En anden tilgang findes i Jan og Aleida Assmanns begreb om kulturel erindring: Enkeltindivider kan erindre, men et samfund bevarer forestillinger på tilsvarende måder. Et samfunds teknologier for at bevare erindringer ud over et menneskes livstid er af afgørende betydning for samfundets fælles liv. Skriftkulturen har haft en sådan rolle i Europa siden middelalderen. Forskellige former for rituel praksis har haft en lignende funktion.

Begreberne konception, perception og reception er afgørende: Et koncept *dannes* eller *udkastes*, det *opfattes* (perciperes) og fører til en *reception*, et nyt koncept, måske inden for en anden diskurs, men alligevel forbundet med det tidligere. Fundamentalt står tanken om historiens grundlæggende

rolle for dannelsen af identitet, individuelt og kollektivt.

II. Projektets dele

A. *Acceptance, Rejection, Creation: The Gothic Cathedral of Trondheim and its Intellectual and Political Context*, ph.d.-projekt (Margrete Syrstad Andås). Katedralen fremtræder som et samlet hele, men består af mange elementer. Projektet – en såkaldt integreret tilgang, som ikke alene ser på de arkitektoniske elementer, men også på de eksterne påvirkninger, der har givet dem deres form – handler om forbindelserne mellem beslutninger vedrørende arkitekturen, ritualerne og andre funktioner ved Nidaroskatedralen i dens tidlige bygningshistorie (12.–13. århundrede).

B. *Biblioteca Capitolare, ms. 608: An Edition with Commentary of a thirteenth-century Tuscan ordinarium* (Jeremy Llewellyn) omhandler et traditionelt liturgisk manuskript – et såkaldt *ordinarium* fra c. 1300 vedrørende liturgiens overordnede gang – med en liturgisk diskurs fra det 9. århundrede. Her kan iagttages en transformation fra en bevarende holdning til en ny interesse for at inkorporere musikalske eksperimenter i den traditionelle liturgi, eksperimenter der i musikhistorien ofte bedømmes som udtryk for en interesse hen mod musikalsk formning i sig selv.

C. *The Aesthetics of Liturgical Music* (Eyolf Østrem). Med henblik på en uddybning af forståelsen af kunstbegrebets fremkomst i det 18. århund-

rede belyses musikalske nedslag i det 16.–17. århundrede imellem to poler: Middelalderens liturgiske funktionalisme med vægt på harmoni og matematiske strukturer (15. århundrede), eksemplificeret ved Guillaume Dufays polyfoni, og J.S. Bachs religiøse værker med vægt på udtryk og retorik (18. århundrede). Imellem Dufays enkelhed og funktionalitet og Bachs retoriske kompleksitet fokuserer projektet på *lauda*-sange, som i senrenæssancen blev sunget af enkelte broderskaber, i et spændingsfelt mellem rituel baseret betydning og betydning grundet i den tekst, der tonesættes.

D. *'Praxis pietatis' and the Use of the Arts in the Lutheran Tradition (16th to 18th Century)* (Sven Rune Havsteen) undersøger kunstneriske tilegnelser af middelalderlige spirituelle tekster i luthersk tradition, 16.-18. århundrede med nye tilgange til samspillet mellem religion, ritualitet og kunst.

Nr. 30 i Heinrich Schütz' *Cantiones Sacrae, Inter brachia salvatoris*, tonesætter en latinsk middelalderlig tekst fra det 13. århundrede som musikalsk meditation mellem rituel performativitet og kunstnerisk performance: Musikken blev muligvis brugt som taffelmusik ved hoffet i Dresden i 1620'erne. Grænsen mellem sakral sfæren og det verdslige synes flydende eller porøs. Projektets stikord: Dramatisering af passionsmusik, yderliggørelse af indre erfaring, tendenser til verdsliggørelse: Er lytterne menighed eller publikum?

E. *Cistercian Ideals of Ritual and Spirituality and the Seventeenth-Century Revival of the Cistercian Ethos of the Twelfth Century* (Mette B. Bruun) drejer sig om Rancés klosterreform i La Trappe i Nordfrankrig i 1660'erne med et erklæret mål om at genopvække 1100-tallets idealer. I modsætning til samtidens tekstkritiske tiltag (Mabillon) viser Rancé ingen historisk interesse for de idealer, han påberåber sig: Hans traditionsbegreb er præget af en tanke om synkronicitet, og i hans reform finder de tanker, der tidligere er blevet udtrykt i et rigt, litterært præget sprog, først og fremmest en konkret og praktisk udmøntning.

F. *Musica Religiosa in Copenhagen around 1800* (Heinrich W. Schwab og Nils Holger Petersen) beskriver ændringer i kunstmusikken omkring 1800. Oratoriegenren *hymne* har digterisk og musikalsk kun lidt at gøre med ordets oprindelige (og moderne) betydning, men forener en lovprisende funktion med en intention om at være et sublimt kunstværk. Et eksempel er Kunzens og Baggensens *hymne, Skabningens halleluja* (1796). Som selvstændig genre forsvandt *hymnen* hurtigt, men den kaster lys over udviklingen af instrumentalmusikken som den primære sublime musik i det tidlige 19. århundrede.

G. *The Nave and the Spire: The Gothic Cathedral and the Eiffel Tower in Literature and the Visual Arts 1887–1921* (Stephanie Moore Glaser) angår den diakrone reappropriering af et middelalderligt fænomen i nye sam-

menhænge og den synkrone udfoldelse af ideen om den gotiske katedral i forskellige kunstarter og genrer. Hertil hører også betydningen af fragmenter af den gotiske katedral, spidsbuer, rosetvinduer og orgel som repræsentative for katedralen samt ideen om katedralen som en underliggende struktur i litterære, musikalske og billedkunstneriske værker omkring 1900.

Mens disse projekter kan siges at fungere *centrifugalt* – på egne faglige præmisser – sammenkædes de *centripetal* gennem fælles nøgle-spørgsmål: Hvilken rolle spiller historien og traditionen for legitimeringen af en kulturel praksis? Hvordan ytrer forholdet mellem tradition og fornyelse sig? Hvordan påvirker ændringer i institutionel eller individuel autoritet den kulturelle erindring? Hvilken indflydelse har intellektuelle, religiøse eller politiske ideer på forholdet mellem tradition og fornyelse? I hvilket omfang og hvordan kan det enkelte projekt belyse hypotesen om, at middelalderens rituelle praksis har leveret grundlæggende præmisser for udviklingen af eller forståelsen af kunstarterne i nyere tid?

Skandinaviske bibeloversættelser fra middelalderen

Af lektor, ph.d. Bodil Ejrnæs

I dansk bibeloversættelseshistorie er året 1550 et skelsættende år. Som led i reformationens indførelse i Danmark foranstaltes en

dansk oversættelse af Bibelen, først og fremmest på grundlag af Luthers tyske oversættelse, og den udkommer i 1550 under titlen *Biblia / Det er den gantske Hellige Scrifft / vdsæt paa Danske*. Med rette har denne Bibel, *Christian den Tredjes Bibel*, som den normalt kaldes, fået prædikatet ”den første danske Bibel”. For første gang foreligger *hele* Bibelen i dansk oversættelse.

Men allerede før 1550 er dele af Bibelen blevet oversat til dansk. I løbet af de foregående årtier udgives der ikke så få danske bibelarbejder; der er et par oversættelser af hele Det Nye Testamente, og af de gammeltestamentlige bøger er der to oversættelser af Salmernes Bog, en af Domernes Bog, en af Siraks Bog og en af Visdommens Bog. De har først og

fremmest Vulgata som deres grundlag. Fra denne periode stammer også den oversættelse af Mosebøgerne, som Hans Tavsen udarbejdede på grundlag af den hebraiske tekst.

”En meget gammel Dansk Bibel”

Alle disse oversættelser, der altså er ældre end ”den første danske Bibel”, er udsprunget af den reformatoriske bevægelse, og flere af dem har desuden indgået i grundlaget for Christian den Tredjes Bibel. Men faktisk findes der fra før-reformatorisk tid en dansk bibeloversættelse. Der eksisterer nemlig et håndskrift, som indeholder 1 Mosebog – 2 Kongebog på dansk. Hvem der har skrevet manuskriptet, der menes at være en kopi af et ældre forlæg, og hvornår det stammer fra, ved man ikke nøjagtigt; det vides heller ikke, hvem der står bag oversættelsen, og hvor i landet den er udfærdiget. Den slags oplysninger findes normalt i manuskriptets begyndelse eller slutning, men i dette tilfælde er der desværre ikke noget at hente her.

De første blade er nemlig gået tabt, så teksten begynder først midt i 1 Mos 2,9, og i slutningen af manuskriptet ender den ganske brat midt i en sætning i 2 Kong 23,18. Skriveren er tilsyneladende blevet afbrudt i sit arbejde.

Det har imidlertid ikke afholdt forskerne fra at gisne om håndskriftets oprindelse. Der er stort set enighed om at datere det til 1400-tallet, og sprogforskere mener at kunne konstatere, at det er skrevet på en jysk dialekt; fx hedder det "jæn" og "jæt" i stedet for "en" og "et", og der har været fremført den hypotese, at det stammer fra et jysk kloster, måske Birgittinerklosteret i Mariager.

Første gang, manuskriptet er omtalt, er i 1745. Det år præsenterer professor Marcus Wöldike det i "Det Kiøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere" i et foredrag med titlen "Efterretning om en meget gammel Dansk Bibel". På det tidspunkt befinder det sig i greve Otto Thotts berømte bogsamling – en samling, som han testamenterede til Det Kongelige Bibliotek. Hvordan det er kommet i Thotts besiddelse, og hvor det har befundet sig indtil da, melder historien intet om. Men at det har været flittigt læst i de mellemliggende århundreder, vidner en mængde håndskrevne notater i marginen om. En af de mere kuriøse lyder sådan: "Den 11 Septembris Anno 1657 læste Jeg ikke i denne bog." Hvad grunden til det har været, og hvorfor det har været bibellæseren magtpåliggende at notere, at det ikke blev til nogen bibellæsning den dag, kan man kun gisne om. Men

fantasien kan nok blive sat i sving, når man konstaterer, at det sted i Bibelen, denne anmærkning er anført ud for, er slutningen af 5 Mos 22: lovene om ægteskabsbrud!

Stjórn og den fornsvenska Pentateukparafrase

Nu er Danmark ikke det eneste skandinaviske land, der har middelaldermanuskripter af dele af Bibelen på modersmålet. Der findes nemlig bibelværker både på norrønt og på svensk, som endda er endnu ældre end den gammeldanske oversættelse. Nogle forskere mener, at den norrøne, som findes i en række manuskripter fra 1300-tallet, har sin oprindelse helt tilbage i 1100-1200-tallet. Denne norsk/islandske oversættelse har siden slutningen af 1600-tallet gået under navnet *Stjórn*, et navn, som ikke findes i værket selv, men er anført i et af manuskripterne af den islandske håndskriftsamler Árni Magnússon. Ordet *Stjórn* betyder "styrelse" og er formentlig at opfatte som en karakteristisk af indholdet i værket, der omfatter de gammeltestamentlige skrifter fra 1 Mosebog til 2 Kongebog. Enten har man villet betegne indholdet som "Guds styrelse" af sit folk fra skabelse til eksil, eller man har villet karakterisere Bibelen som det, der leder til den rette livsførelse. Værkets tilblivelses-historie synes at være ganske kompliceret, og der er givet forskellige bud på, hvornår og i hvilket miljø dets enkelte bestanddele er opstået.

På svensk foreligger større dele af Det Gamle Testamente og enkelte nyttestamentlige skrifter forud for den

første svenske helbibel, Gustav Vasas Bibel fra 1541. Der findes to håndskrifter til den såkaldte fornsvenska Pentateukparafrase, et fra 1400-tallet, som også indgår i den Thott'ske samling på Det Kongelige Bibliotek, og et fra 1526. Det sidste er angiveligt skrevet i Birgittinerklosteret i Vadstena og omfatter foruden Pentateukparafrasen oversættelser af Josvabogen, Dommerbogen, Judits Bog, Esters Bog, Ruths Bog, Makkabærbøgerne og Johannes' Åbenbaring. Det fremgår af håndskriftet, at disse senere oversættelser stammer fra slutningen af 1400-tallet. Men Pentateukparafrasen har formodentlig sin oprindelse tilbage i 1300-tallet, måske endda tidligere.

Oversætter, parafrastiker og kompilator

Det meste af 1 Mosebog – 2 Kongebog har altså været oversat til skandinaviske sprog i før-reformatorisk tid, og fælles for oversættelserne er, at grundlaget har været Vulgatas tekst. Hvor udbredte disse værker har været, og om ophavsmændene til reformationstidens bibelarbejder har haft kendskab til dem, er vanskeligt at sige. Men at de alle tre – på hver sin måde – har et helt andet præg end reformationstidens bibler, er ikke svært at se. Det gælder især den svenske og den norsk/islandske oversættelse af Pentateuken. De er nemlig begge præget af, at deres ophavsmænd har forholdt sig ganske frit til Vulgatas bibeltekst. Ikke så sjældent parafraserer de kortere eller længere passager, indimellem kommenterer de teksten, nogle steder springer de hele kapitler og

sammenhængende blokke over, og andre steder supplerer de med stof, som de overtager (med eller uden kildeangivelse!) fra middelalderens store bibelfortolkere, især Petrus Comestor, Vincentius Bellovacensis, Thomas Aquinas og Petrus Lombardus. Som kilder til deres bibelværker har de altså ikke kun Vulgatas tekst, men også flere af middelalderens teologiske værker, og under udfoldelse af stor kreativitet skaber de ud af disse kilder nye værker. Resultatet af dette arbejde kan bedst betegnes som historiebibler, en genre, der er udbredt i middelalderen. En af genreens fornemste repræsentanter er netop Petrus Comestors' *Historia Scholastica*, som ikke mindst den norsk/islandske oversættelse trækker kraftigt på. I lighed med deres europæiske kolleger har ophavsmændene til den norsk/islandske og den svenske Pentateuk arbejdet på én gang som oversætter, parafrastiker og kompilator.

Anderledes forholder det sig med deres danske kollega. Han arbejder først og fremmest som *bibeloversætter*, der nidkært og omhyggeligt gengiver hvert ord i den latinske tekst, inkl. Hieronymus' fortaler. Ikke alene holder han sig strikte til forlægget, men han overfører også latinske konstruktioner og latinsk syntaks i en sådan grad, at den danske tekst undertiden er næsten umulig at få mening i. Indimellem føler han trang til at give læseren indblik i nuancer i de latinske ord. En særlig forkærlighed har han for synonymy; ét og samme ord i den latinske tekst gengiver han ved to synonymy i den danske. Fx er slangen

(eller ”ormen”, som det hedder) i Edens have ikke blot klogere end alle andre dyr, men ”klogere og kyndigere”; Gud lod ikke blot en dvale falde over Adam, men en ”dvale eller søvn”. Og indimellem kan han heller ikke dy sig for at indivi sine læsere i etymologiske detaljer, som af og til kan forekomme temmelig vidtløftige. Det er fx tilfældet i 1 Mos 2,23, der gengives sådan: ”Hun skal kaldes *virago* på latin, fordi hun er taget af manden, fordi *vir* det er mand og *ago* jeg gør” (!). Det er tilsyneladende oversætteren magtpåliggende at demonstrere, at han kender det latinske sprogs nuancer, og denne indsigt vil han altså ikke forholde sine læsere.

Den gammeldanske Bibel kan altså betegnes som en egentlig bibeloversættelse og ikke – ligesom Stjorn og den svenske Pentateukparafrase – som et kompilatorisk værk. Og dog er der ganske få steder, hvor der alligevel er tilføjelser til forlægget. I et par tilfælde er bibelteksten udbygget med ikke-bibelsk legendestof, og det er først og fremmest Moses og David, der giver anledning til disse tillæg. I umiddelbar forlængelse af oversættelsen af 4 Mos 12 følger ”to mærkelige ting, som vor Herre gjorde med Moses, et i hans barndom, et andet i hans ungdom”; oversætteren gør opmærksom på, at han ikke har kunnet ”hitte” dem i Bibelen og anfører *Scolastica Historia* som sin kilde. Tilsvarende er beretningen om Moses’ død, som afslutter 5 Mosebog, suppleret med en legende om en strid mellem Djævelen og Mikael om beliggenheden af Moses’ grav, og i 1 Sam 25 er indarbejdet

en David-Kristus-typologi. Flere steder i Samuelsbøgerne er der udblik til Det Nye Testamente med omtale af både jomfru Maria, Jesus og Djævelen, og et par gange anråbes David: ”O, sankt David, bed for os” eller ”Hjælp, sankt David”, et enkelt sted jomfru Maria: ”Hjælp, Maria”.

Selv om disse tilføjelser i den gammeldanske Bibel er yderst sparsomme i forhold til de andre skandinaviske middelalderoversættelser, så kan man dog her se konturerne af det syn på Det Gamle Testamente, der ligger til grund for oversættelsen, om end langt fra så skarpt som det, der aftegner sig i Stjorn og den svenske Pentateukparafrase. Hvordan det skriftsyn forholder sig til det, der ligger bag reformationstidens bibelarbejder, skal en nøjere undersøgelse af disse skandinaviske middelalderoversættelser vise.

Studieophold i udlandet

Af internationaliseringsadjunkt, ph.d. Anna Vind og stud.theol. Finn J. L. Rønnow

Fra politisk hold siges det, at universiteterne skal være internationale. De skal følge med det globale samfund. Det betyder, at de i endnu højere grad end hidtil skal tilbyde studerende gode muligheder for at rejse ud til velkvalificerede universiteter i udlandet. Og tilsvarende skal de gøre sig umage for at modtage og tage sig godt af udlændinge, der måtte ønske at komme til Danmark for at dygtiggøre sig.

Også Det Teologiske Fakultet har naturligvis taget den opgave på sig. Men det skyldes ikke bare et ønske om at indrette sig efter politiske vinde, der blæser for tiden. Det skyldes ønsket om at støtte den forestilling, at et ophold i udlandet er en chance for de studerende. Det at studere i udlandet

er ikke noget, der bare sætter en i stand til at følge med i en tid, hvor grænserne mellem landene brydes ned. Det er en oplevelse, der på afgørende vis præger studietiden såvel fagligt som menneskeligt.

Det Teologiske Fakultet arbejder for tiden på at udvide spektret af muligheder for at rejse ud og på at gøre informationen om udenlandsophold bedre. Oven i de aftaler, fakultetet allerede har, er der indgået nye samarbejdsaftaler med fx universiteterne i Berlin og Zürich. Og flere aftaler med steder som Hong Kong, Bangalore og Twin cities er på vej. Med tiden bliver det forhåbentlig endnu nemmere og mere appetitvækkende for teologiske studerende at komme af sted.

Hvert semester afholder fakultetet et Jeg-vil-ud-arrangement, hvor der er mulighed for at få information om udrejse, stille spørgsmål og tale med andre studerende, der har været i udlandet. Det kan anbefales alle studerende, der tænker på at benytte mulig-

heden for at komme til fjerne rejsemål og studere, at møde op her og blive inspireret. Den følgende beretning fra Finn Rønnow, der i 2006 har opholdt sig ved Makumira University College i Tanzania, kunne være holdt som et mundtligt indlæg på et sådant møde.

Et studieophold i Tanzania

Hvis man prøver at finde Makumira i Tanzania i sit almindelige verdensatlas, kommer man til at søge længe. Men hvis man ved, hvad man leder efter, kan man måske finde Usa River, Mount Meru eller med sikkerhed Arusha, Nordtanzanias største by. Cirka femten kilometer uden for Arusha i østlig retning, lige inden landsbyen Usa River og for foden af Mount Meru i udkanten af landsbyen Makumira, ligger Makumira University College ved den såkaldte highway til Dar Es Salaam. Det er ikke til at tage fejl af, hvis man når at få øje på det store skilt ved siden af porten til campusområdet. Man skal være hurtig, for den dalladallabus, man måske har taget i Arusha har travlt.

Campus er omkranset af en stor mur, som er bevogtet af Dragon Security. Når man har sagt *salam!* eller *habari?* til vagten og er kommet ind på området, kan man følge en 400 m. lang grusvej op til administrations-, undervisnings- og beboelsesområdet. Det er næsten gemt bag resterne (store høje træer) af den kaffeplantage, der var på området inden etableringen af universitetet. Hvis man kommer, ligesom jeg gjorde det, vil man opleve universitetet næsten mennesketomt. Kun nogle enkelte gartnere, undervi-

sere eller nogle af deres familiemedlemmer vil man møde. Semesteret var kort forinden blevet skubbet med fjorten dage, og der var derfor ikke en lokal studerende i sigte, men da semesteret begyndte, ændrede dette sig markant. Mænd og kvinder fra nær og fjern, ofte med en længerevarende rejse bag sig end udvekslingsstuderende, indtraf. I alt var vi otte udvekslingsstuderende. Sarah fra Kbh., Christina fra Århus, Lotta fra Finland, Becky fra USA, Heike fra Tyskland, Joyce fra Liberia og Sapana fra Tchad. De lokale studerende var meget varme, venlige og ikke mindst snakkesalige. Både fordi vi var fremmede, men ikke mindst pga. vores blege hud. Den var, uanset hvor brune nogle af os blev, altid genstand for opmærksomhed.

Det teologiske fakultet er endnu det største af de i alt tre fakulteter i Makumira (det juridiske vokser hastigt). Den teologiske bacheloruddannelse fungerer for mange studerende som en slags videreuddannelse, da de allerede er præster og har fungeret som sådanne i mange år. Det drager campus stor nytte af, da de studerende står for de fleste af gudstjenesterne og anden daglig liturgi. Det er simpelthen en del af studiet, hvilket det derfor også blev for os. Fakultetet har opstillet en stram ugeplan for de studerende, som forventes at blive fulgt, for som der blev sagt på åbningsdagen: Hvis ikke, vil det blive opfattet som en fornærmelse! Det lyder heldigvis skrapere, end det blev praktiseret, da der som regel altid var en høj høflighedstærskel. Hver dag begyndte med

morgenbøn mellem 7.35-7.50. Derefter tre lektioner til 10.25, hvorefter der var femten minutters tepause fulgt af to lektioner. Ti minutters middagsbøn og halvanden times frokostpause. Derefter igen to lektioner, femten minutters tepause, ofte fulgt af en times *self reliance environment* eller *cleanliness*. Om aftenen var biblioteket åbent. Hvilket det også var, når der ikke var frokost-, tepauser eller bøn. Og det blev flittigt brugt. Ugeplanen bærer et tydeligt præg af, at fakultetet udstikker en linje, som skal give et optimalt undervisnings- og studiemiljø, men som også har en didaktisk hensigt: Simpelthen at hjælpe den enkelte studerende til få et mere effektivt udbytte af dagen. De fleste studerende befinder sig på bachelordelen, og det anses for at være et privilegium også at få lov til at gennemføre masterdelen. Masteruddannelsen er delt op i forskellige linjer. I efteråret var der en praktisk teologisk og en missiologisk linje, begge ledet af tyskere. Ud over de afrikanske undervisere og tyskerne er der tre amerikanske, to svenske, samt en finsk it-ekspert. De fleste har familie med.

Som land tilbyder Tanzania ud over den afrikanske teologi mange spændende muligheder, som ikke nødvendigvis kan betegnes som studierelevante, men som bør betegnes som en del af et ophold syd for ækvator. Ud over at tage imod høflige invitationer fra de lokale er det oplagt at tage på smårejser, fx safari, bjergbestigninger eller -vandring. Også Zanzibar er en stor oplevelse værd. Den kristne kirke er voksende i den

tredje verden, hvilket gør et ophold dér særligt interessant.

Udvekslingsaftalen med Makumira er en oplagt mulighed for en stor personlig oplevelse, som beriger både ens liv og studium. Som læseren kan forstå, anbefaler jeg et ophold ved Makumira University College, og man er velkommen til at kontakte mig, hvis man har spørgsmål (ronnow99@hotmail.com). Makumira University Colleges hjemmeside er www.makumira.ac.tz. På Google Earth kan området studeres nærmere. Lektor Hans Raun Iversen er kontaktperson for udvekslingsstuderende til og fra Tanzania og Det Teologiske Fakultet i København.

Du må ikke slå ihjel – eller må du?!

Af lektor, ph.d. Carsten Selch Jensen

I det følgende skal jeg ganske kort præsentere antologien *Retfærdig krig – om legitimeringer af krig og voldsudøvelse i historien*,

der netop nu er under udgivelse på Syddansk Universitetsforlag. Baggrunden for denne tematiske behandling af et (desværre) højaktuelt fænomen i en globaliseret, men ikke af den grund mere fredelig verden, var et seminar, der blev afholdt på Afdeling for Kirkehistorie marts 2004. Her forsøgte vi i et langt historisk perspektiv at indkredse forskellige epokers, kulturers og religioners refleksioner over krigen og dens legitimitet: Hvor finder man elementer af kontinuitet, og hvor og hvornår opstod der væsentlige brudflader i synet på den retfærdige krig? I den ældre historie finder man således ofte en opfattelse af den retfærdige krig som en hellig krig, der var uomgængelig og villet af Gud (eller guderne). I den senere historie opstod imidlertid den tanke, at

krigen *ikke* var en uomgængelig del af skaberværket. Tilmed fjernede man i stigende grad Gud og de religiøse forklaringer fra de gængse verdensforklaringer og stod således tilbage med nogle overvejende rationelle refleksioner over den menneskelige sameksistens – herunder også retfærdiggørelsen af de krige, der trods alt vedblev at præge verden i de følgende århundreder. Disse refleksioner over den retfærdige krig fandt siden hen vej ind i fx folkeretten og kom til at danne grundlag for de interstatslige relationer.

Det synes imidlertid som om, det guddommelige er stærkt på vej til igen at gøre sig gældende som en afgørende faktor i legitimeringen af de terrorangreb, krige og voldelige konflikter, som har præget verden i de allerseneste år: Gud og det guddommelige er altså på banen igen – også når krige og voldshandlinger skal legitimeres – og ikke kun blandt militante muslimer, men i lige så høj grad blandt andre af de store verdensreligioners tilhængere. Og det er måske ikke så overraskende endda? I 2004

udgav den norske religionshistoriker Torkel Brekke bogen *Kains Barn. Religion og vold fra Det gamle testamente til 11. september*. Hovedpointen i bogen er en understregning af den nære sammenhæng, der er imellem krig og religion. Religiøse ideer har tit og ofte ført til konflikter og besluttede krige og gør det stadig den dag i dag. Problemet er imidlertid, hævder Brekke, at vestlige analytikere og politikere, der jo alle i en eller anden forstand har tillagt sig oplysningstidens rationalistiske tænkemåde, ofte synes at have glemt denne nære sammenhæng imellem stærke religiøse overbevisninger og så muligheden for konflikt og egentlig krig. Man kunne dertil føje det faktum, at de samme vestlige analytikere og politikere som oftest er runden af en kristen kulturel baggrund, hvor man i overvejende grad har fokuseret på det, man i moderne fortolkninger anser som kristendommens centrale budskab om fred og forsoning – tilgivelsen og påbudet om at vise næstekærlighed står således stærkt i denne tolkningsmæssige tradition i en vestlig kristen kulturkreds. Det interessante ved Brekkes bog er imidlertid hans påpejning af, hvorledes der i alle de store skabelsesmyter ligger et stærkt element af vold, der får karakter af en kamp mod det onde, imod kaosmagterne, og i en eskatologisk forstand også for skabelsen af noget nyt og bedre. Kampen og krigen ligger altså for Brekke at se som et uomgængeligt fundament i alle de store religioner og må med nødvendighed påvirke de forskellige aktører herfra. Det gælder selvsagt også kri-

stendommen, hvor europæiske politikere med stigende uro har noteret sig, i hvor høj grad en personlig kristen tro tilsyneladende påvirker og inspirerer adskillige amerikanske politikere i deres gøren og laden – selvfølgelig i særlig grad præsidenten selv. Religiøsiteten er således både på et retorisk og et egentligt motiverende plan vendt tilbage som et afgørende element i legitimeringen af vold og krig.

Den aktuelle antologi indledes af Niels Peter Lemche (KU) med artiklen ”Enhver krig er en hellig krig! Krigen i den gamle Orient”. Dernæst skriver Jens Krasilnikoff (Aarhus Universitet) om ”Retfærdig krig i den græsk-romerske oldtid – nogle kommentarer til begreberne *dikaïos polemos* og *bellum iustum* i deres historiske kontekster”. Middelalderen behandles ligeledes i to bidrag. Først skriver Kurt Villads Jensen (Syddansk Universitet) om ”Realiseret næstekærlighed. Teologi og politik bag korstogene”. Den følges af artiklen ”Gud vil det – om retfærdige og hellige krige i middelalderen” forfattet af undertegnede, hvorefter Steffen Kjeldgaard-Pedersen skriver ”Om synet på krig og oprør i 1500-tallets Europa – især hos Luther”. Herefter følger artiklerne af Carsten Bach-Nielsen (Aarhus Universitet) om ”Nationerne og den retfærdige krig. Fra den Westfalske fred til 1. Verdenskrig” og Jakob Skovgaard-Petersen (Det dansk-ægyptiske Dialoginstitutt, Kairo) om ”Profeten Muhammads egen Jihad – 20. århundredes fortolkninger af slaget ved Badr”. Bogen afsluttes med et bidrag af Lars

Erslev Andersen (Syddansk Universitet), der har skrevet en yderst aktuell artikel med titlen ”I frihedens navn – Krigen mod terror som den retfærdige krigs genkomst”.

På nogle væsentlige punkter adskiller denne antologi sig fra andre fremstillinger af den retfærdige krig og dens historiske udvikling, hvor der ofte tages afsæt i romernes tanker om den retfærdige krig. Derefter følges ideen ofte videre op gennem historien via Ambrosius og Augustin, der indoptager forestillingen om den retfærdige krig i en kristen kontekst, frem til en foreløbig kulmination hos Thomas Aquinas. Derefter skildres den ide-mæssige udvikling traditionelt via 1500- og 1600-tallet frem mod oplysningstiden og videre op i moderne tid frem til forestillingerne om den retfærdige krig i en moderne kontekst.

Nærværende antologi ønsker at gøre op med denne traditionelle fremstillingsform, for så vidt som den kronologiske ramme er udvidet ganske betragteligt, begyndende med en skildring af nogle af de store oldtidskulturers syn på krigen som hellig og retfærdig. Dernæst bevæger vi os op i arkaisk og klassisk hellenistisk tid i en analyse af de græske traditioner for legitimering af krig som en nødvendig, om end ofte overset forudsætning for de senere romerske (og dermed også tidligkristne) ideer om den retfærdige krig i senantikken. Dermed bringes ideen om den retfærdige krig ind i dens rette kronologiske sammenhæng, og der åbnes tilligemed op for en mere reflekteret stillingtagen til to

centrale begreber i talen om den retfærdige krig, nemlig *ius ad bellum* (retten til at påbegynde en krig) og *ius in bello* (den rette form for krigsførelse). Traditionelt set har man ofte hævdet, at teorierne om den retfærdige krig til og med middelalderen primært var optaget af det første, altså *ius ad bellum*, hvorimod refleksionerne over *ius in bello* hørte en senere tid til. Når man læser bidragene i dette bind, bliver det imidlertid klart, at så forenklet kan man ikke med rimelighed skildre tingene. Tværtimod viser bidragene, der vedrører oldtiden og middelalderen hver på deres måde, hvorledes tanker om *ius in bello* i høj grad var fremtrædende også før oplysningstiden: Som eksempel kan man blot henvise til de udførlige regler for selve krigsførelsen, som man finder i Det Gamle Testamente og senere blandt grækerne i den hellenistiske verden. Nævnes kan også påvirkning fra Augustin og den senere såkaldte *Gudsfredsbevægelse*, der omkring år 1000 søgte at fastlægge nogle normer for, hvordan hærene måtte opføre sig, når krigen var brudt ud – navnlig med hensyn til hvem man ikke måtte føre krig imod (gejstlige, kvinder, børn og bønderne i almindelighed). Om man så har brugt betegnelsen *ius in bello* eller ej, er for så vidt underordnet og bør ikke sløre det faktum, at overvejelserne herom tilsyneladende går lige så langt tilbage i historien, som vi har kilder til.

En anden ofte hørt antagelse handler om de tidlige kristnes formodede konsekvente pacifisme i de ca. tre århundreder, der gik fra de første

menigheders grundlæggelse frem til den romerske stats accept af kristendommen og dens senere ophøjelse til statsreligion. Flere forskere har imidlertid sat spørgsmålstegn ved, om der overhovedet var tale om en konsekvent pacifisme i oldkirken, og om eksempelvis det femte bud – ”du må ikke slå ihjel” (”du må ikke begå drab”, DO 1992) – i nævneværdig grad påvirkede de kristne i deres stillingtagen til militærtjeneste specifikt og mere generelt, deres eventuelle tjeneste i statslige embeder? På baggrund af et omfattende kildemateriale synes svaret at være nej, og det får i et videre perspektiv også betydning for, hvorledes man vurderer de senantikke og tidligmiddelalderlige refleksioner over krigen som en uomgængelig del af den herskende verdensorden.

På den baggrund bliver kontinuiteten særdeles fremtrædende i de bi-

drag, der i nærværende bog trækker linjerne op frem til ca. 1500 og videre frem til i dag. Idealistiske, religiøse, politiske og rent pragmatiske motiver væver sig således ind og ud imellem hinanden i alle de berørte perioder i skiftende tiders forsøg på at gennemtænke krigen som retfærdig og legitim, hvorved vi er tilbage ved det endnu åbne spørgsmål: Du må ikke slå ihjel – eller må du?

Carsten Selch Jensen (red.):
Retfærdig krig – om legitimeringer af krig og voldsudøvelse i historien.
Syddansk Universitetsforlag 2006.

Nærværende præsentation af antologien er en stærkt forkortet, lettere bearbejdet udgave af min indledning i værket. Vedrørende referencer til værker og personer henvises der til bogen selv.

Søren Kierkegaard Selskabet efterår 2006

Torsdag den 28. september

Foredrag ved sogne- og hospitalspræst, ph.d. Helle Møller Jensen.
”Krop, erkendelse og sjælesorg hos Kierkegaard.”

Torsdag den 26. oktober, kl. 19.30

Foredrag ved konsulent, cand.phil. Kirstine Andersen.
”Med Kierkegaard på arbejde!”

Torsdag den 30. november, kl. 19.30

Foredrag ved cand.theol. Sørine Gottfredsen.
”Kierkegaard, kvinden og troen.”

NB: Torsdag den 18. januar 2007

Foredrag ved lektor, dr.phil. Dorthe Jørgensen.
”Om at leve æstetisk.”

**Alle foredrag afholdes i Kældercaféen, Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44 over gården.**

Kalender for Det Teologiske Fakultet

Særlige arrangementer og åbne møder ved Fakultetet annonceres under arrangementer på www.teol.ku.dk, i Universitetsavisen, Fakultetets studenterblad og så vidt muligt i Præsteforeningens Blad samt eventuelt i dagspressen.

Ved redaktionens afslutning er der planlagt følgende arrangementer på Fakultetet for efterårssemester 2006. Ændringer i programmet kan forekomme. Yderligere oplysninger om de enkelte arrangementer kan ses på www.teol.ku.dk under arrangementer. Alle arrangementerne er opgivet med præcise minuttal.

Kalender for **Teologisk Forening** se s. 24.

Kalender for **Søren Kierkegaard Selskabet** se s. 47.

Mandag den 28. august 2006 kl. 13.00-15.00

Introduktion til kandidat- og overbygningssuddannelsen for studerende, som netop har afsluttet grund- eller bacheloruddannelsen.

Sted: Auditorium 1, Købmagergade 44 over gården, 1150 København K.

Arr.: De faglige vejledere og studielederen.

Mandag den 4. september 2006 kl. 13.15-15.00

Semesteråbningsforelæsning ved professor Rainer Albertz (Universität Münster): "Monotheism and Violence in Ancient Israel."

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Det Teologiske Fakultet / Afdeling for Bibelsk Eksegese.

Fra tirsdag den 5. september 2006, mandag – torsdag (tidspunkt: se opslag)

Lektiecafe i Græsk og Latin.

Sted: Se opslag.

Arr.: Studienævnet i samarbejde med Elementarkursus i Græsk og Latin.

Torsdag den 14. september 2006 kl. 17.00-18.30

Forelæsning ved lektor Geert Hallböck: "Kristendom i de apokryfe evangelier."

Sted: Auditorium 11, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Center for Studiet af Bibelens Brug.

Mandag den 18. september 2006 kl. 13.00-15.00

Kirkehistorisk Seminar ved Andreas Bückner: "Liturgical Song and Theology in the Early Middle Ages" (arbejdstitel).

Sted: Refektoriet (vær. 147), Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Kirkehistorie.

Torsdag den 21. september 2006 kl. 17.00-18.30

Forelæsning ved adjunkt Jesper Tang Nielsen: "Kristendom i de apokryfe evangelier."

Sted: Auditorium 11, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Center for Studiet af Bibelens Brug.

Torsdag den 21. september til lørdag den 23. september 2006

Conference. "Subjectivity, Intersubjectivity, Objectivity."

Participation is free, but prior registration is required at pkh@cfs.ku.dk.

Sted: University of Copenhagen, The Faculty of Humanities, Auditorium 23.0.49, Njalsgade 140-142, Copenhagen S.

Arr.: Dan Zahavi, Center for Subjektivitetsforskning.

Torsdag den 28. september 2006 kl. 17.00-18.30

Forelæsning ved professor Mogens Müller: "Kristendom i de apokryfe evangelier."

Sted: Auditorium 11, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Center for Studiet af Bibelens Brug.

Tirsdag den 3. oktober 2006 kl. 13.15-22.00

Studienævnets temadag: "Renæssancen sat i den røde stol."

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Kirkehistorie.

Torsdag den 5. oktober 2006 kl. 13.15-15.00

Gæsteforelæsning ved professor Ted Peters, Graduate Theological Union, Berkeley, USA: "The Doctrine of Atonement Revisited."

Sted: Auditorium 11, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Torsdag den 5. oktober 2006 kl. 14.00-16.00

Seminar om læseteknik, rettet mod førsteårsstuderende, men alle er velkomne.

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: De faglige vejledere.

Torsdag den 5. oktober 2006 kl. 17.00-18.30

Forelæsning ved lektor Lone Fatum: "Kristendom i de apokryfe evangelier."

Sted: Auditorium 11, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Center for Studiet af Bibelens Brug.

Torsdag den 5. oktober 2006 kl. 19.30

Debataften i samarbejde med Forum for Eksistens & Videnskab ved professor Ted Peters, Graduate Theological Union, Berkeley, USA: "The Grand World of Creation and Evolutionary Theory: Why Intelligent Design is Misguided." Entré: DDK 20,-. Yderligere oplysninger hos Nicolai Halvorsen: pnh@adm.ku.dk, 28 75 70 94.

Sted: Auditorium 1, Købmagergade 44, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Fredag den 6. oktober 2006 kl. 13.15-15.00

Forskningsseminar ved forskningsadjunkt, post.doc. Peter la Cour, Københavns Universitet, Afdeling For Sundhedspsykologi: "Religiøs modning som tema i religionspsykologien." Respondent: Lektor Jakob Wolf. Tilmelding til Afdeling for Systematisk Teologi, 35 32 36 75/76, ast@teol.ku.dk. Tilmeldte modtager skriftligt oplæg ca. en uge før seminaret.

Sted: Værelse 347, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Onsdag den 11. oktober 2006 kl. 10.00-16.00

Nytestamentlig temadag med gæster fra Lunds Universitet. Nærmere info ved opslag.

Sted: Auditorium 8, Købmagergade 46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese

Fredag den 13. oktober 2006 kl. 19.00-20.00

Kulturmat-arrangement. "Judas gennem tiderne."

Sted: Kældercaféen, Købmagergade 44 (over gården), 1150 København K.

Arr.: Center for Studiet af Bibelens Brug.

Tirsdag den 24. oktober 2006 15.15-17.00

Lecture by Daniel D. Hutto, School of Humanities, University of Hertfordshire, UK: "The Narrative Practice Hypothesis."

Sted: TBA.

Arr.: Center for Subjektivitetsforskning.

Onsdag den 25. oktober 2006 kl. 10.15-12.00

Gæsteforelæsning ved professor, dr.theol. Jone Salomonsen, Universitetet i Oslo: "Konfirmationen i lyset af Luthers riteteori." Gæsteforelæsningen følges op med et seminar onsdag den 25. oktober kl. 13.15-15.00 i vær. 319.

Sted: Auditorium 11 og vær. 319, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Torsdag den 26. oktober 2006 kl. 17.30-18.30

Informationsmøde om masteruddannelse. Yderligere oplysninger hos erhvervsvejlederen, tlf.: 3532 3958, emb@fak.teol.ku.dk.

Sted: Se opslag.

Arr.: Erhvervsvejlederen.

Mandag den 30. oktober 2006 kl. 13.15-15.00

Nyttestamentligt seniorseminar med forskningsadjunkt, ph.d. Aleksandar Gusa. Nærmere info ved opslag.

Sted: Værelse 243, Købmagergade 46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese.

Mandag den 30. oktober 2006 kl. 13.00-15.00

Kirkehistorisk Seminar ved Bernard Eric Jensen: "Faghistorikerens historiebegreb."

Sted: Refektoriet (vær. 147), Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Kirkehistorie.

Tirsdag den 31. oktober 2006 kl. 17.00

Masterklasse. Møde for fakultetets masterstuderende. Yderligere oplysninger fås hos erhvervsvejlederen.

Sted: Se opslag.

Arr.: Erhvervsvejlederen.

Onsdag den 1. november 2006 kl. 13.15-15.00

Gæsteforelæsning ved professor, Dr.theol Wilfried Engemann, Universität Münster: "Lebenskunst und die Lehre vom Leben. Eine Dienstleistung der Kirche? – besonders bezogen auf NT, Predigt oder / und Seelsorge."

Sted: Auditorium 11, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Torsdag den 2. november 2006 kl. 13.15-15.00

Seminar ved professor, Dr.theol Wilfried Engemann, Universität Münster: "Das Verhältnis von Text und Predigt und seine Bedeutung für die grundsätzliche Relevanz der Theologie."

Tilmelding til Afdeling for Systematisk Teologi, 35 32 36 75/76, ast@teol.ku.dk. Tilmeldte modtager skriftligt oplæg ca. en uge før seminaret.

Sted: Værelse 347, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Tirsdag den 7. november 2006 kl. 19.30

Debataften i samarbejde med Forum for Eksistens & Videnskab ved gæsteforsker, post.doc. Anne Runehov, Uppsala Universitet: "Con-Science about Consciousness?" Entré DDK 20,-. Yderligere oplysninger hos Nicolai Halvorsen: pnh@adm.ku.dk, 28 75 70 94.

Sted: Auditorium 1, Købmagergade 44, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Torsdag den 9. november 2006 (tidspunkt: se opslag)

Seminar om skriveteknik, primært for førsteårsstuderende, men alle er velkomne.

Sted: Se opslag.

Arr.: De faglige vejledere.

Torsdag den 9. november 2006 kl. 15.00-16.00

Karriereworkshop med Jakob Holm (cand. theol. et M.Phil), debat- og kronikredaktør på Kristeligt Dagblad. For studerende på både bachelor- og kandidatuddannelsen.

Sted: Se opslag.

Arr.: Erhvervsvejlederen.

Mandag den 12. november 2006 kl. 16.30

Seminar i forbindelse med premieren på Mozarts Don Giovanni iscenesat af Keith Warner, på den Kongelige Opera.

Sted: Hofteateret Christiansborg ridebane 18, 1218 København K.

Arr.: Center for Studiet af Kulturarven fra Middelalderens Ritualer i samarbejde med den Kongelige opera.

Torsdag den 16. november 2006 kl. 14.15-16.00

Lecture by Jerrold Seigel, Department of History, New York University, USA: "Imagining the Modern Self."

Sted: TBA.

Arr.: Center for Subjektivitetsforskning.

Fredag den 17. november 2006 kl. 14.15-15.00

Gæsteforelæsning ved professor, Dr. Ingolf Dalferth, Institut für Hermeneutik und Religionsphilosophie an der Theologischen Fakultät der Universität Zürich: "Erinnern und Vergessen. Zur Theologie des Glaubensgedächtnisses."

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Lørdag den 18. november 2006 kl. 10.00-17.00

Temadag: Kanondannelse og fortolkningspolitik. Om brug, genbrug og misbrug af autoritative tekster i historisk og aktuelt perspektiv. Oplæg ved professor, dr. jur. Henning Koch, adjunkt, ph.d. Jesper Tang Nielsen, adjunkt, ph.d. Lilian Munk Rösing, vicepolitimester Birthe Rønne Hornbech, MF, adjunkt, ph.d. Jes Fabricius Møller, ph.d.-studerende, cand.jur. Amnon Lev, ph.d.-studerende, cand.theol. Stefan Nordgaard Svendsen og lektor, mag.art. Erik Skyum-Nielsen. Tilmelding til Lone Fatum, Afd. for Bibelsk Eksegese: lf@teol.ku.dk.

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Religion i det 21. århundrede i samarbejde med Folkeuniversitetet, ved Lone Fatum.

Torsdag den 23. november 2006 kl. 15.00-16.00

Næsten-kandidat-møde, især tilrettelagt for stud.theol.'er i det afsluttende eksamensforløb, men alle er velkomne.

Sted: Se opslag.

Arr.: Erhvervsvejlederen.

Fredag den 24. november 2006 kl. 13.15-15.00

Ph.d.-seminar ved ph.d.-stud. Lars Sandbeck: "Imagination som religionsfilosofisk grundbegreb."

Respondent: Lektor Svend Bjerg.

Tilmelding til Afdeling for Systematisk Teologi, 35 32 36 75/76, ast@teol.ku.dk Tilmeldte modtager skriftligt oplæg ca. en uge før seminaret.

Sted: Værelse 319, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Mandag den 27. november 2006 kl. 13.00-15.00

Kirkehistorisk Seminar ved Peter Balslev-Clausen: "Brud og sammenhæng. Dansk nationalromantik mellem rationalisme og nyortodoksi belyst ud fra salmer og salmebøger 1820-1875.

Sted: Refektoriet (vær. 147), Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Kirkehistorie.

Mandag den 27. november 2006 kl. 13.15-15.00

Nytestamentligt seniorseminar med forskningsadjunkt, ph.d. Lars Bruun. Nærmere info ved opslag.

Sted: Værelse 243, Købmagergade 46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese.

Onsdag den 29. november 2006 kl. 14.00-20.00

Seminar ved Jan Assmann og Nils Holger Petersen: "Mozart and the Magic Flute: Music Drama, History and Religion."

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Center for Studiet af Kulturarven fra Middelalderens Ritualer og Afdeling for Kirkehistorie.

Onsdag den 6./ 13. december 2006 kl. 13.15-15.00

Gæsteforelæsning ved professor of Sociology in the Divinity School, University of Chicago, Dr. Martin Riesebrodt: "The Problem of the Universality of Religion."

Sted: Auditorium 11, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Torsdag den 7. december 2006

Workshop on Delusions. More information to follow at www.cfs.ku.dk.

Sted: Se www.cfs.ku.dk.

Arr.: Center for Subjektivitetsforskning.

Onsdag den 13. december 2006 kl. 15.15-17.00

Lecture by David Carr, Department of Philosophy, Emory University, Atlanta, USA: "Narrative Explanation in Human Sciences."

Sted: TBA.

Arr.: Center for Subjektivitetsforskning.

Fredag den 20. april 2007 til søndag den 22. april 2007

Conference. 5. Annual Meeting of the Nordic Society for Phenomenology.

More information to follow at www.cfs.ku.dk.

Sted: Se www.cfs.ku.dk.

Arr.: Center for Subjektivitetsforskning.